

VAASAN YLIOPISTO
KAUPPATIETEELLINEN TIEDEKUNTA
TALOUSTIETEEN YKSIKKÖ

Maiju Mäntylä

SUOMALAISTEN TALOUDELLINEN LUKUTAITO JA SÄÄSTÄMINEN

Onko taloudellisella lukutaidolla yhteyttä säästämiseen?

Taloustieteen
pro gradu -tutkielma

Taloustieteen koulutusohjelma

VAASA 2019

SISÄLLYSLUETTELO

KUVA- JA TAULUKKOLUETTELO	4
TIIVISTELMÄ:	9
1. JOHDANTO	11
2. TALOUDELLINEN LUKUTAITO	14
2.1 Taloudellisen lukutaidon määritelmä	14
2.2 Taloudellisen lukutaidon mittaaminen	16
2.3 Taloudellinen lukutaito kansainvälisesti	19
2.4 Taloudellinen lukutaito Suomessa	20
3. SÄÄSTÄMINEN	23
3.1 Kotitalouksien säästämisaste Suomessa	23
3.2 Säästämisen muodot	26
3.3 Suomalaisten säästäminen	29
4. TALOUDELLISEN LUKUTAIDON JA SÄÄSTÄMISEN YHTEYS	31
4.1 Taloudellinen lukutaito ja säästämistuotteet	31
4.2 Taloudellinen lukutaito ja eläkkeelle varautuminen	32
5. TUTKIMUSMENETELMÄ	34
5.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet	34
5.2 Kvantitatiivinen tutkimus	35
5.3 Aineisto	36
5.4 Menetelmä ja muuttujat	37
6. TULOKSET	40
6.1 Taloudellinen lukutaito ja kontrollimuuttujat	40
6.2 Säästäminen	42
6.3 Taloudellisen lukutaidon ja säästämisen yhteys	46
6.3.1 Säästötuotteet regressioanalyysi	46
6.3.2 Säästötavat regressioanalyysi	49

6.3.3 Säästöaste regressioanalyysi	52
8. JOHTOPÄÄTÖKSET	55
LÄHDELUETTELO	59

KUVA- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuva 1: Kotitalouksien säästämisaste (Suomen Pankki 2017: 2).	24
Kuva 2: Säästämis- ja sijoituskohteet (Finanssialan keskusliitto 2017: 12).	28
Taulukko 1: Taloustietämyksen taso.	41
Taulukko 2: Kontrollimuuttujien jakaumat.	42
Taulukko 3: Säästötuotteet.	44
Taulukko 4: Säästötavat.	45
Taulukko 5: Vastaajien säästöaste.	45
Taulukko 6: Regressioanalyysi säästötuotteet 1.	47
Taulukko 7: Regressioanalyysi säästötuotteet 2.	48
Taulukko 8: Regressioanalyysi säästötavat 1.	50
Taulukko 9: Regressioanalyysi säästötavat 2.	51
Taulukko 10: Regressioanalyysi säästöaste.	53

VAASAN YLIOPISTO**Kauppätieteellinen yksikkö**

Tekijä:	Maiju Mäntylä
Pro gradu -tutkielma:	Taloudellinen lukutaito ja säästäminen: Onko taloudellisella lukutaidolla yhteyttä säästämiseen?
Tutkinto:	Kauppätieteiden maisteri
Oppiaine:	Taloustiede
Työn ohjaaja:	Panu Kalmi
Aloitusvuosi:	2016
Valmistumisvuosi:	2019

Sivumäärä: 63

TIIVISTELMÄ:

Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia, löytyykö taloudellisen lukutaidon ja säästämisen väliltä yhteyttä: onko taloudellisella lukutaidolla yhteyttä säästämisasteeseen valintaan, ja onko taloudellisella lukutaidolla yhteyttä säästämisasteeseen. Asiaa on tutkittu kansainvälisellä tasolla, mutta ei Suomessa. Kansainväliset tutkimukset osittavat, että taloudellisen lukutaidon ja säästämisen väliltä löytyy yhteyttä (Moore 2003; Lusardi Mitchell 2011; Atkinson & Messy 2012; Euroopan keskuspankki 2015). Korkeampi taloudellinen lukutaito viittaa parempiin taloudellisiin päätöksiin, kuten korkeampaan säästöasteeseen ja säästäminen korkeampaa tuottoa tarjoaviin säästötuotteisiin.

Työn teoreettisessa viitekehyksessä käydään läpi taloudellista lukutaitoa ja säästämisestä yleisesti. Luvussa kaksi perehdytään taloudellisen lukutaidon määritelmään ja sen mittaukseen sekä minkälaisia tutkimuksia aiheesta on tehty sekä kansainvälisesti että Suomessa. Luvussa kolme perehdytään suomalaisten säästämisasteeseen sekä säästötuotteisiin. Luvussa neljä esitellään, mitä tutkimuksia taloudellisen lukutaidon ja säästämisen yhteydestä on tehty aiemmin.

Empiirisessä osuudessa, luvussa neljä ja viisi, esitellään tutkimusmenetelmä ja tutkimuksen tulokset. Tutkimuksen aineistona käytettiin Kalmin ja Ruuskasen vuoden 2014 taloudellisen lukutaidon tutkimuksen aineistoa. Tilastojen käsittelyyn soveltuvalla Stata-ohjelmalla tehtiin regressioanalyyskejä tutkimusongelman mallintamiseen. Aineiston säästötuotteet olivat määräaikainen talletustili, säästötili, pitkäaikaissäästötili, asuntosäästötili, sijoitusrahasto sekä osakkeet. Säästöastetta mitattiin prosenttiosuudella, joka meni säästöön vastaajan nettotuloista. Säästämissävykset olivat selitettäviä muuttujia ja taloudellinen lukutaito selittävä muuttuja.

Tässä tutkimuksessa selvisi, että empiiriset säännönmukaisuudet pätevät; taloudellisella lukutaidolla on yhteyttä säästämiseen. Korkealla taloudellisella lukutaidolla on yhteyttä korkeampaan säästöasteeseen ja huonolla taloudellisella lukutaidolla on puolestaan yhteys matalampaan säästöasteeseen. Taloudellisen lukutaidon ja säästämisen välistä yhteyttä on syytä tutkia lisää, sillä se on tärkeä aihe koko kansantalouden kannalta.

AVAINSANAT: taloudellinen lukutaito, säästäminen, säästötuotteet, säästötavat, säästöaste

1. JOHDANTO

Suomen Pankin (2017) tekemän tutkimuksen mukaan suomalaisten kotitalouksien säästämistä on ollut huomattavan pieni historiallisen pitkään. Velkaantuneisuus on puolestaan lisääntynyt viime vuosikymmenien aikana (Tilastokeskus 2018b). Markkinoille on tullut laaja joukko erilaisia pikavippejä, ja rahoitustuotteet ovat monimutkaistuneet.

Säästötuotteiden skaala on laajentunut. Tämä tarkoittaa sitä, että kotitalouksien taloudellisen lukutaidon tärkeys on korostunut. Taloudellinen lukutaito tarkoittaa henkilön kyvykkyyttä ymmärtää taloudellista tietoa, ja tehdä perusteltuja taloudellisia päätöksiä koskien omaa talouttaan (Lusardi & Mitchell 2013).

Kotitalouksien taloudellisella lukutaidolla on merkitystä koko kansantaloudelle. Korkea taloudellinen lukutaito parantaa henkilön kykyä tehdä järkeviä taloudellisia päätöksiä oman talouden kannalta. Huonot taloudelliset päätökset, kuten yli velkaantuneisuus, heikentävät kykyä sopeutua talouden negatiivisiin heilahduksiin. Taloustieteen professori Bengt Holmström on huolissaan Suomen kestävyysvajeesta, ja siitä, että riittääkö seuraavalle sukupolvelle eläkkeet (Kauppalehti 2017). Tämä puolestaan tarkoittaa yksilön oman taloudellisen vastuun korostumista tulevaisuudessa. Yksilön tulisi säästää pitkäjänteisesti kuukausittaisesta tulosta ja valita järkeviä säästötuotteita, jotta varautuminen talouden heilahduksiin olisi parempaa.

Tässä Pro gradu -tutkielmassa tavoitteena oli selvittää, löytyykö taloudellisen lukutaidon ja säästämisen väliltä yhteyttä. Tarkentavina tutkimuskysymyksinä tutkielmassa toimitivat, onko taloudellisella lukutaidolla yhteyttä säästämistuotteen valintaan sekä onko taloudellisella lukutaidolla yhteyttä säästämistasteeseen. Tutkimustavoite on tärkeä, sillä mikäli taloudellisen lukutaidon ja säästämisen väliltä todella löytyy yhteyttä, on syytä alkaa todella panostaa kotitalouksien taloudellisen lukutaidon kehittämiseen. Yksilön oma talouden hallinta säästämisen ja sijoittamisen näkökulmasta on tärkeä koko yhteiskunnan kannalta, koska yksilön varautuminen talouden heilahduksiin vähentää yhteiskunnan kuormitusta. Taloudellinen epävarmuus luo stressiä, joka puolestaan vaikuttaa henkilön kokonaisterveyteen.

Taloudellista lukutaitoa on tutkittu kansainvälisellä tasolla, esimerkiksi Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (OECD). Annamaria Lusardi on tutkinut amerikkalaisien taloudellista lukutaitoa lukuisissa tutkimuksissa (2007, 2008, 2011, 2013, 2014). Myös Suomessa on tutkittu taloudellista lukutaitoa (Kalmi & Ruuskanen 2016). Taloudellisen lukutaidon ja säästämisen välistä yhteyttä on puolestaan tutkittu melko vähän. Kansainvälisissä tutkimuksissa on taloudellisen lukutaidon ja säästämisen välille löytynyt yhteyttä (Moore 2003; Lusardi & Mitchell 2007; Rooij, Lusardi & Alessie 2007; Euroopan keskuspankki 2015). Korkeamman taloudellisen lukutaidon omaavat henkilöt säästävät todennäköisemmin enemmän sekä korkeampaa tuottoa tuottaviin säästötuotteisiin kuin henkilöt, joilla on heikompi taloudellinen lukutaito.

Suomessa opetusviranomaiset ovat päättäneet olla osallistumatta taloudellisen lukutaidon tutkimuksiin (Kalmi & Ruuskanen 2016). Suomessa kotitalouksilla on ollut iso vastuu talousosaamisen opettamisesta kotona. Taloudellinen käyttäytyminen on usein periytyvää. Koulujen tulisi ottaa isompi vastuu taloudellisen lukutaidon kehittymisen tukemisessa, jotta kaikilla olisi mahdollisuus kehittää omaa taloudellista lukutaitoaan. Maaliskuussa 2019 tuli vireille kansalaisaloite, jonka mukaan taloustieto tulisi ottaa uudeksi kouluaineeksi. Aloitteen tavoitteena on, että kouluissa käsiteltäisiin taloustietoon liittyvät asiat loogisessa järjestyksessä.

Tässä tutkielmassa tutkitaan nimenomaan suomalaisten taloudellisen lukutaidon ja säästämisen yhteyttä. Pitääkö empiiriset säännönmukaisuudet paikkansa myös Suomessa? Onko taloudellisella lukutaidolla yhteyttä säästämistuotteen valinnan kanssa? Onko taloudellisella lukutaidolla yhteyttä säästämisasteeseen?

Tämä tutkimus alkaa johdantoluvulla, jossa käydään läpi perusteita tutkimuksen teolle sekä tutkimuksen keskeiset tavoitteet. Toisessa luvussa käydään läpi yleisellä tasolla taloudellista lukutaitoa; mitä se tarkoittaa, miten sitä voidaan mitata ja minkälaisia tutkimuksia on aiemmin tehty sekä kansainvälisesti, että Suomessa. Kolmannessa luvussa käydään läpi suomalaisten säästämisastetta sekä mihin säästötuotteisiin suomalaiset säästävät. Neljännessä luvussa kartoitetaan aikaisempia tutkimuksia taloudellisen lukutaidon ja säästämisen yhteydestä. Viidennessä luvussa esitellään tutkimusmenetelmä,

aineisto ja muuttujat. Kuudennessa luvussa pureudutaan tutkimustuloksiin ja kahdeksannessa luvussa pohditaan johtopäätöksiä.

2. TALOUDELLINEN LUKUTAITO

Tässä luvussa käsitellään taloudellisen lukutaidon määritelmä sekä esitellään, kuinka taloudellista lukutaitoa voidaan mitata. Lisäksi perehdytään aikaisempiin, sekä kansainvälisiin että Suomessa tehtyihin, tutkimuksiin taloudellisesta lukutaidosta.

2.1 Taloudellisen lukutaidon määritelmä

Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (OECD) tutkii taloudellista lukutaitoa kansainvälisellä tasolla. OECD:n (2011) määritelmä taloudellisesta lukutaidosta on seuraava:

“A combination of awareness, knowledge, skill, attitude and behaviour necessary to make sound financial decisions and ultimately achieve individual financial wellbeing.”

Kalmi ja Ruuskanen (2016) tekivät ensimmäisen kansainvälisesti vertailukelpoisen tutkimuksen Suomalaisten taloudellisesta lukutaidosta vuonna 2014. Kuitenkin käsitteellisesti tasolla aihetta Suomessa ovat tutkineet Maunu ja Tenhunen (2010), Peura-Kapanen ja Lehtinen (2011) sekä Raijas ja Uusitalo (2012) (Kalmi & Ruuskanen 2016: 7-8). Kalmi ja Ruuskanen (2016:6) tiivistävät, että taloudellinen lukutaito tarkoittaa kuluttajien kyvykkyyttä ymmärtää henkilökohtaiseen tai kotitalouden taloudenhoitoon liittyviä asioita sekä kykyä soveltaa tietoja käytännössä.

Taloudellinen lukutaito ei ole yleisesti kovin tuttu terminä, sillä Suomessa aihetta on tutkittu melko vähän. Taloudellinen lukutaito terminä tulee englanninkielisestä sanasta ”financial literacy”. On hyvä erottaa englanninkieliset termit ”financial literacy” ja ”economic literacy” toisistaan. ”Economic literacy” viittaa henkilön kykyyn ymmärtää ja analysoida taloudellisia asioita ja säännönmukaisuuksia yleisemmällä tasolla. ”Financial literacy” puolestaan viittaa henkilön kykyyn ymmärtää omaan talouteen ja taloudenpitoon liittyviä asioita, kuten muun muassa säästämiseen ja budjetointiin. (Kalmi 2013: 150.)

Peura-Kapasen & Lehtisen mukaan (2011) taloudellisen lukutaidon määritelmä on lähellä taloudellista kyvykkyyttä, sillä siinä yhdistetään tietämys ja sen soveltaminen. Johnson & Sherraden (2007) mielestä taloudellinen lukutaito on liian suppea käsite ja pitävät taloudellista kyvykkyyttä parempana mittarina. Kyvykkyys pitää sisällään talousasioiden koulutuksen ja mahdollisuuden hyödyntää taloudellisia instituutioita. (Johnson & Sherraden 2007:5.)

Annamaria Lusardi on tutkinut amerikkalaisten taloudellista lukutaitoa lukuisissa tutkimuksissa (2007, 2008, 2011, 2013, 2014). Lusardi & Mitchell (2013:2) määrittelevät taloudellisen lukutaidon (financial literacy) tarkoittavan henkilön kyvykkyyttä ymmärtää taloudellista tietoa, ja täten tehdä perusteltuja taloudellisia päätöksiä kuten taloudellista suunnittelua, varallisuuden kertymisen suunnittelua, eläkkeiden suunnittelua sekä velanottoa. Lusardi & Mitchell (2013:2) kuvailevat taloudellisen lukutaidon olevan eräänlaista henkistä pääomaa.

Taloudellisen lukutaidon merkitys on korostunut viime vuosien aikana, sillä rahoitusmarkkinat ovat kehittyneet merkittävästi viime aikoina ja kuluttajat joutuvat tekemään taloudellisia päätöksiä yhä laajemmasta ja monimutkaisemmasta joukosta rahoitustuotteita (Kalmi & Ruuskanen 2016: 6). Taloustieteen Nobel-palkinnon vuonna 2016 voittanut taloustieteilijä Bengt Holmström on huolissaan seuraavan sukupolven eläkkeistä. Holmströmin mielestä on epärealistista, että seuraava sukupolvi saisi eläkkeen (Kauppa-lehti 2017). Tämän takia on tärkeää, että kuluttajien taloudellinen lukutaito kehittyisi.

Taloudellinen lukutaito on hyödyllinen taito oman taloutensa suunnittelussa. On tärkeää osata säästää ja budjetoida, jotta intertemporaalinen taloudellinen käyttäytymismalli voisi toteutua niin, että ihmiset laativat odotuksia tulevien tulojen osalta, että osaavat tehdä taloudellisia päätöksiä katsoen myös tulevaisuuteen eikä vain tämänhetkisiin tuloihin. (Lusardi & Mitchell 2011: 7.)

Nämä edellä mainitut seikat nostavat taloudellisen lukutaidon tärkeellisyyden korkealle tasolle. Esimerkiksi Yhdysvalloissa, Isossa-Britanniassa, Kanadassa, Puolassa ja Virossa on ryhdytty politiikka toimenpiteisiin taloudellisen lukutaidon edistämiseksi. Suomessa opetusviranomaiset ovat päättäneet, että Suomi ei osallistu OECD:n tekemiin tutkimuksiin taloudellisesta lukutaidosta. Näin ollen aikaisemmin ei ole ollut kansainvälisesti vertailukelpoista tietoa Suomen taloudellisen lukutaidon tilasta. (Kalmi & Ruuskanen 2016: 7.)

2.2 Taloudellisen lukutaidon mittaaminen

On tärkeää tutkia ihmisten taloudellisten lukutaidon tasoa, mutta se on kuitenkin käytännössä vaikeaa tutkia, kuinka ihmiset prosessoivat taloudellista tietoa. Tämä voi johtua siitä, että taloudellisen lukutaidon tutkimukset ovat suhteellisen tuoreita (Lusardi & Mitchell 2011: 2). Taloudellisen lukutaidon mittaaminen voidaan toteuttaa eri tavoilla. Suosituin tutkimusmenetelmä on kvantitatiivinen kyselytutkimus. OECD on kehittänyt kyselylomakkeen taloudellisen lukutaidon tutkimusta varten. Tätä lomaketta on käytetty kansainvälisellä tasolla. Tulokset eivät kuitenkaan ole täysin vertailukelpoisia (Kalmi 2013:153.)

Taloudellisen lukutaidon mittaaminen oli taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön (OECD) yksi tärkeimmistä prioriteeteista. Taloudellisen lukutaidon tutkimuksen kehittäminen on alkanut vuodesta 2009. Taloudellisen lukutaidon tutkimuksen tavoitteena on mitata ihmisten taloudellista tietämystä, käyttäytymistä ja asenteita. Kysymykset ovat suunniteltu siten, että vastaajien taloudellisen lukutaidon tasoa voidaan vertailla. (OECD 2017: 13.)

Kalmi & Ruuskanen (2016) ovat tehneet Suomessa ensimmäisen tutkimuksen taloudellisesta lukutaidosta. Tutkimuksen lähtökohtana oli OECD:n kehittämä kyselytutkimus. Kyseisessä taloudellisen lukutaidon tutkimuksessa on keskitetty taloudelliseen tietämykseen, asenteisiin sekä käyttäytymiseen. Tämän kansainvälisesti vertailukelpoisen tutkimuksen tulokset osittavat, että suomalaisten taloudellinen lukutaito on korkealla tasolla. Erityisesti tämä näkyy taloudellisessa tietämyksessä ja käyttäytymisessä. Tutkimuksesta

käy ilmi, että korkea koulutus ja korkea tulotaso ovat yhteydessä korkeaan taloudelliseen lukutaitoon. (Kalmi & Ruuskanen 2016: 17.)

Kalmin & Ruuskasen (2016) tutkimuksessa, joka on OECD:n määritelmä myös, taloudellisen lukutaidon tarkastelu jakautui kolmeen eri osa-alueeseen; taloudelliseen tietämukseen, asenteisiin sekä käyttäytymiseen. Taloudellista tietämystä selvitettiin muun muassa yksinkertaisella jakolaskulla, inflaatio- ja korkokysymyksillä sekä riskin hajautuskysymyksillä. Taloudellista käyttäytymistä selvitettiin muun muassa kysymyksillä, joilla selvitettiin maksaako henkilö laskut ajallaan, seuraako omia taloudellisia asioitaan ja tekeekö henkilö budjettia omista taloudellisista menoistaan. Taloudellista asennetta selvitettiin erilaisten väittämien pohjalta. Kyselyssä esitettiin väittämä ja henkilö vastasi skaalalla 1-5 kuinka tosi väittämä on omalla kohdalla. Esimerkkinä väittämästä: ”*Elän vain tätä päivää varten, enkä huolehdi huomisesta.*” (Kalmi & Ruuskanen 2016: 10-13.)

Lusardi & Mitchell (2011) ovat määritelleet neljä periaatetta taloudellisen lukutaidon mittaamiseksi. Ensimmäinen periaate on yksinkertaisuus (simplicity). Yksinkertaisuudella tarkoitetaan perus taloudellisten asioiden mittaamista. Toinen periaate on asiaankuuluvuus (relevance). Tällä viitataan siihen, että kysymysten tulisi liittyä ihmisten päivittäisiin taloudellisiin päätöksiin. Kolmas periaate on suppeus (brevity). Taloudelliseen lukutaitoon liittyvään tutkimukseen pitäisi valita mahdollisimman vähän kysymyksiä, jotta varmistetaan tutkimusten laaja hyväksyminen. Viimeinen periaate on kyky erottaa taloudellisen tietämyksen eri tasot, jotta tuloksia voidaan vertailla.

Lusardi & Mitchell (2007) tutkivat taloudellista lukutaitoa myös siten, että jakoivat taloudellisen tietämyksen kahteen osaan: perustason taloudellinen lukutaito (basic financial literacy) ja edistyneempi taloudellinen lukutaito (sophisticated financial literacy). Edistyneemmässä taloudellisen lukutaidon kysymyksissä vastaajien tuli vastata oikein sekä taloudellisiin käsitteisiin, että taloudellisen instrumenttien kysymyksiin. Tutkimuksessa kävi ilmi, että taloudellisella suunnittelulla on merkittävä yhteys eläkesäästämiseen. Lusardin & Mitchelin menetelmää on myöhemmin hyödynnetty myös muissa tutkimuksissa. (Kalmi 2013: 153.)

Maunu & Tenhunen (2007) nostavat esiin taloudellisen lukutaidon mittaamisen ongelman. Yhtenä keskeisimpänä ongelmana he pitävät kysymysten muotoilun vaikutuksen henkilöiden vastauksiin. Kun kysymys on muotoiltu niin, että kun oikea vastaus on ”totta”, vastaajat vastaavat todennäköisemmin oikein kuin tapauksissa, jossa oikea vastaus on ”ei totta”. Myös Kalmi ja Ruuskanen (2016) ovat tutkimuksessaan todenneet, että oikeiden ja väärin väitteiden vaihtelu mittaa paremmin todellista tietämystä, kuin pelkästään oikeat väitteet. OECD:n kyselytutkimuksen kaikki esitettävät väitteet olivat oikeita, mutta Kalmi & Ruuskanen (2016) vaihtoivat omassa tutkimuksessaan osan väitteistä vääriksi parantaakseen vastausten todellista tietämystä.

Lusardin & Mitchellin (2011: 5-6) mukaan taloudellisen lukutaidon mittaamisen ongelma on se, että vastaajat voivat arvata vastauksen. Yrittääkseen tehostaa tutkimustulosten oikeellisuutta, tutkijat laittoivat myös monivalintakysymysten lisäksi kysymyksiä, joihin piti vastata sanallisesti. Näin tutkijat varmistuivat siitä, että vastaaja todella tiesi vastauksen eikä vain arvannut. (Lusardi & Mitchell 2007: 7-8). Toisena ongelma Lusardi & Mitchell (2011:6) näkevät, että vastaajat voivat ymmärtää kysymyksen väärin, varsinkin puhelinhaastattelussa. Välttääkseen tämän ongelmat, tutkijat testasivat eri sanamuodoilla samaa kysymystä ja kävi, että kysymyksen asettelulla on merkitystä vastauksen oikeellisuuden kanssa (Lusardi & Mitchell 2007:6).

Kalmin (2013: 156-157) mielestä hankalin aihe taloudellisen lukutaidon tutkimuksissa on epistemologinen kysymys taloudellisen lukutaidon sisällöstä. Hänen mielestään on tärkeää erotella taloudellisen lukutaidon käsite sen mittaamisesta, sillä vaikka taloudellisen lukutaidon mittaaminen on epätäydellistä, käsitteenä taloudellinen lukutaito on silti olemassa. Kalmin mukaan taloudellista lukutaitoa ei voi oppia ulkoa vaan pitäisi ymmärtää taloutta kokonaisuutena ja siihen liittyviä säännönmukaisuuksia sekä soveltaa taloudellista tietämystä käytäntöön.

Tässä tutkielmassa taloudellista lukutaitoa on mitattu neljän kysymyksen perusteella. Nämä neljä kysymystä on koottu pelkästään taloudellisen tietämyksen pohjalta. Kysymykset ovat korkotasoon, inflaatioon ja riskin hajauttamiseen liittyviä. Lusardi & Mitchell (2011) ovat tutkineet taloudellista lukutaitoa juuri näiden ydinkysymysten pohjalta.

Ajatuksena on se, että mitä parempi taloudellinen tietämys, sitä korkeampi vastuullisuus taloudellisessa käyttäytymisessä. Laajemmissa tutkimuksissa, kuten OECD:n viitekehysten mukaan tehdyissä, taloudellista lukutaitoa mitataan taloudellisen tietämyksen lisäksi sekä taloudellista käyttäytymistä että taloudellisia asenteita. (Kalmi & Ruuskanen 2016: 6-7.)

2.3 Taloudellinen lukutaito kansainvälisesti

Lusardi & Mitchell (2011: 13-14) ovat tutkineet taloudellista lukutaitoa lukuisissa tutkimuksissaan (2007, 2011, 2014). Vuoden 2011 tutkimusraportissaan he tiivistävät, että taloudellinen lukutaito on matalalla tasolla kaikkialla maailmassa, riippumatta maan taloudellisesta kehityksestä tai eläkkeen tyypistä. Iällä ja sukupuolella puolestaan on yhteyttä taloudellisen lukutaidon tasoon eri maissa. Tavallisesti naisilla on huonompi taloudellinen tietämys kuin miehillä.

OECD:n vuoden 2017 tutkimusraportista selviää, että G20 maissa taloudellisen lukutaidon keskiarvo tulos oli 12,7/21. Ottaen huomioon kaikki taloudellisen lukutaidon osa-alueet (taloudellinen tietämys, asenne ja käyttäytyminen) Ranska pärjasi parhaiten. G20 maista Ranskan lisäksi vain Kiinalla ja Kanadalla oli yli 14 tuloksena sekä myös vieraillevalla maalla Norjalla (OECD 2017:43). Taloudellisen lukutaidon merkitys on suuri kuluttajan henkilökohtaisen vaurastumisen sekä myös taloudellisen systeemin vakauden kannalta. Näin ollen päättäjillä on syytä olla tiedolla kuluttajien taloudellisen tietämyksen taso (OECD 2017:45).

Lusardin & Mitchellin (2011:9) tutkimuksessa käy ilmi, että taloudellista lukutaidottomutta esiintyy myös kehittyneissä maissa kuten Saksassa, Hollannissa, Ruotsissa, Italiassa, Japanissa ja Uudessa-Seelannissa. Toisekseen tutkimuksesta selviää, että maiden välillä on merkittäviä eroavaisuuksia. Esimerkiksi henkilöt, jotka saavat korkeampia tuloksia matematiikassa, saavat todennäköisemmin korkeampia tuloksia myös numeerisissa mittauksissa. Kolmanneksi tutkijat huomasivat, että henkilöt tietävät enemmän inflaatiosta, jos heidän maansa on juuri kokenut inflaation. Esimerkiksi italialaiset vastasi-

vat todennäköisemmin inflaatiokysymykseen oikein kuin esimerkiksi japanilaiset. Neljänneksi tutkijat huomasivat, että henkilöt, joiden kotimaassa eläkkeiden maksu on yksityistynyt, olivat tietoisempia riskin hajauttamisesta. (Lusardi & Mitchell 2011: 9-10.)

Korkea koulutus korreloi vahvasti taloudellisen tietämyksen kanssa, mutta kuitenkin korkeimmin koulutettujen taloudellinen lukutaito on myös heikolla tasolla. Taloudellinen lukutaito on korkeampi myös niillä, jotka käyvät töissä kuin heillä, jotka ovat työttömiä. Tämä voi johtua siitä, että työpaikoilla saattaa olla oma taloudellinen koulutusohjelma kuten esimerkiksi Yhdysvalloissa (Lusardi & Mitchell 2011: 10-11). Atkinsonin & Messyn (2012:56) tutkimustuloksista selviää, kuten monessa muussakin taloudellista lukutaitoa tutkivissa tutkimuksissa (kuten Lusardi & Mitchell: 2011:13-14), että miehillä on parempi taloudellinen lukutaito kuin naisilla.

Atkinson & Messy (2012:11-12) ovat tutkimuksessaan, jossa on mukana 14 maata, korostaneet taloudellisen lukutaidon huolenaiheita. Kaikissa tutkimuksessa mukana olleissa maissa on merkittävästi varaa parantaa taloudellisessa tietämyksessä kuten esimerkiksi koron ja hajauttamisen ymmärtämisessä. Tutkimus osoittaa, että taloudellisella tietämyksellä ja käyttäytymisellä on positiivinen yhteys jokaisessa tutkimuksessa mukana olleella maalla siten, että mitä parempi taloudellinen tietämys henkilöllä oli, sitä parempia taloudellisia päätöksiä henkilö teki. Myös taloudellisella asenteella ja käyttäytymisellä on positiivinen yhteys. Henkilöillä, joilla on positiivinen taloudellinen asenne pitkällä aikavälillä, käyttäytyvät taloudellisesti järkevämmän, kuin henkilöt, jotka katsovat asioita vain lyhyellä aikavälillä.

Monet maat ovat ryhtyneet toimenpiteisiin, joilla taloudellisen lukutaidon tasoa pyritään nostamaan. Taloudellisen lukutaidon strategian ovat ottaneet tai suunnittelevat ottavansa käyttöön esimerkiksi Iso-Britannia, Yhdysvallat, Irlanti, Kanada ja Australia. Taloudellisen lukutaidon kansallisen strategian ovat ottaneet käyttöön myös monet nousevat taloudet kuten esimerkiksi Viro. Kalmi (2013: 152) arvelee, että on mahdollista, että taloudellisen lukutaidon edistäminen koetaan vähemmän tärkeäksi maissa, joissa valtiolla on merkittävä osuus kansalaisten taloudellisen tilanteen turvaamisesta.

2.4 Taloudellinen lukutaito Suomessa

Suomenkielinen kirjallisuus taloudellisesta lukutaidosta on uutta (Kalmi 2013: 150). Näin ollen suomalaisten taloudellisen lukutaidon tilanteesta ei ole kovin paljon tutkimusmateriaalia. Kansainvälisesti taloudellista lukutaitoa on tutkittu OECD:n toimesta, mutta Suomessa opetusviranomaiset ovat päättäneet olla osallistumatta OECD:n taloudellisen lukutaidon tutkimuksiin.

Kalmi & Ruuskanen (2016) tekivät ensimmäisen kansainvälisesti vertailukelpoisen tutkimuksen suomalaisten taloudellisesta lukutaidosta. Tutkimus tehtiin tutkijoiden aloitteesta ja se rahoitettiin pääosin yksityisten säätiöiden rahoituksella (Kalmi & Ruuskanen 2016: 7). Taloudellista lukutaitoa Suomessa ovat käsitelleet myös Peura-Kapanen & Lehtinen (2011). Heidän tutkimuksessaan tutkittiin nuorten taloudellista osaamista. Jappelli (2010) on tutkinut talousosaamista kansainvälisellä tasolla ja myös Suomi on tässä tutkimuksessa mukana. Suomi sijoittui Jappellin tutkimuksessa talousosaamisessa toiseksi, heti Singaporen jälkeen. Tutkimuksessa ei kuitenkaan ole mukana kuluttajat suoraan vaan tutkimuksessa haastateltiin yritysjohtajia.

Peura-Kapanen & Lehtinen (2011: 39-40) tutkivat tutkimushankkeessaan nuorten taloudellista osaamista tavoitteenaan edistää nuorten taloudellista osaamista. Tutkimuksessa on muun muassa selvitetty, että millaista taloudellista osaamista koskevaa materiaalia nuorille on tarjolla. Tutkimuksesta käy ilmi, että taloudellisen osaamisen eri osa-alueita käsitellään materiaaleissa vaihtelevasti. Materiaaleissa käydään yleisellä tasolla tulojen ja menojen tasapainoa, budjetin laatimista sekä laskujen hoitoa ja niiden maksamatta jättämisen seurauksia. Sijoittamiseen liittyviä asioita käydään vähäisesti läpi lukion taloustieteen oppikirjoja lukuun ottamatta. Finanssituotteista käydään läpi maksuvälineet ja luottot yleisellä tasolla. Tutkijoiden mielestä talusteemoja käsitellään oppikirjoissa suppeasti ja koulujen kuluttajakasvatuksessa tulisi saada oppilaat ymmärtämään laajoja kokonaisuuksia eikä vain yksittäisiä teemoja. Peura-Kapasen & Lehtisen (2011:41) mukaan Suomessa tarvittaisiin selkeämpi työnjako ja suunnitelma taloustaitojen kehittämiseen.

Kalmin & Ruuskasen (2016: 17) selviää, että suomalaisten taloudellisen lukutaidon taso on kansainvälisesti vertaillen korkealla tasolla. Tutkimuksen pohjana käytettiin OECD:n

kehittämää kyselyä. Taloudellisen lukutaidon korkea taso näkyy erityisesti taloudellisessa tietämyksessä sekä taloudellisessa käyttäytymisessä. Monissa taloudellisen tietämyksen kysymyksissä suomalaiset pärjäsivät paremmin kuin muissa maissa. Esimerkiksi korko- ja laskemiskysymyksissä suomalaiset vastaajat pärjäsivät todella hyvin. Kuitenkin jossain taloudellisen tietämyksen kysymyksissä, kuten inflaatiokysymyksissä, suomalaiset menestyivät muita heikommin. Kysymyksissä, jotka liittyivät taloudelliseen käyttäytymiseen, kuten laskujen ajallaan maksaminen ja talouden suunnittelu, suomalaiset pärjäsivät hyvin.

Kalmin & Ruuskasen (2016: 17) suomalaisten taloudellista lukutaitoa mittaavassa tutkimuksessa tutkijat selvittivät, mitkä tekijät selittävät sekä korkeaa että matalaa taloudellista lukutaidon tasoa. Tutkimuksessa ei kuitenkaan selvitetty syitä korkeaan taloudelliseen lukutaitoon. Tutkimuksessa selvisi, että myös Suomessa pätevät empiiriset säännönmukaisuudet koulutustason, sukupuolen ja tulotason suhteesta taloudelliseen lukutaitoon. Korkea taloudellinen lukutaito on yhteydessä korkeaan koulutukseen sekä korkeaa tulotason. Suomessa myös miehillä on korkeampi taloudellinen lukutaito kuin naisilla taloudellisen tietämyksen osalta. Kuitenkaan taloudellisessa käyttäytymisessä ei havaittu eroja suomalaisten miesten ja naisten välillä. Tutkimuksessa havaittiin, että taloudellisen lukutaidon riskiryhmiä ovat pienituloiset ja työttömät.

3. SÄÄSTÄMINEN

Luvussa kolme käsitellään kotitalouksen säästötottumuksia Suomessa. Pohditaan suomalaisten kotitalouksien säästöastetta, sekä mihin eri säästötuotteisiin suomalaiset säästävät; erilaisille tileille vai rahasto- ja osaketuotteisiin.

3.1 Kotitalouksien säästämisaste Suomessa

Säästämisaste on tulojen ja menojen erotus. Säästämisasteen ollessa nolla, kotitaloudet kuluttavat tulojensa verran. Mikäli säästämisaste on negatiivinen, kotitalouden menot ovat suuremmat kuin tulot. Vaikka Suomessa on eurooppalaisittain verraten korkea säästämisaste (Blom & Melin 2011: 209), Suomen Pankin (2017) tekemän selvityksen mukaan suomalaisten kotitalouksien säästämisaste on ollut huomattavan vähäistä historiallisen pitkään. Säästämisaste alkoi laskea vuonna 2010 ja on ollut jopa negatiivinen vuodesta 2014 lähtien. Pitkään jatkunut alhainen korkotaso ja kuluttajien luottamus taloutta kohtaan kannustaa kotitalouksia lisäämään kulutusta sekä vähentämään säästämistä. (Suomen Pankki 2017: 1-2). Tilastokeskuksen varallisuustutkimuksesta (2016) selviää, että kotitalouksien nettovarallisuuden mediaani oli 107.200,00 euroa vuonna 2016. Nettovarallisuuden keskiarvo oli noin 206.600,00 euroa. Keskiarvon ja mediaanin suuri ero selittyy sillä, että varakkain kymmenesosa omistaa noin 47 prosenttia nettovarallisuudesta. Tilastokeskuksen tutkimuksesta ilmenee, että varakkaimpia olivat 54 – 74 vuotiaat kotitaloudet. Omistusasuntojen merkitys on valtava suomalaisten säästämisessä. Suomalaisten säästöistä kaksi kolmasosaa varallisuudesta on kiinni asunnoissa (Danske Bank 2018: 18).

Kuva 1: Kotitalouksien säästämisaste (Suomen Pankki 2017: 2).

Kotitalouksien säästämisaste ja 3 kuukauden euriborkorko

Kuviossa 1 näkyy, kuinka säästämisaste on alkanut alenemaan jo vuodesta 2010. jolloin joudutaan käyttämään säästöjä, realisoimaan omaisuutta tai ottamaan velkaa. Finanssikriisin puhjettua vuonna 2008, Euroopan keskuspankki alkoi keventää rahapolitiikka, kuten kuvioista yksi näkee. Korot kääntyivät laskuun ja ovat pysyneet alhaalla siitä saakka. Matalat korot aiheuttavat kuluttajien lisääntyneen kulutuksen sekä kannustaa kotitalouksia ottamaan lisää velkaa säästämisen sijasta. Finanssikriisin jälkeen yksityinen kulutus on kasvanut nopeammin kuin käytettävissä olevat tulot. Maltillinen palkkakehitys on hidastanut tulojen kehitystä. (Suomen Pankki 2017: 2-3.)

Finanssialan keskusliitto on tutkinut kotitalouksien rahankäyttöä jo vuodesta 1979 lähtien 1-2 vuoden välein. Tuorein tutkimus suomalaisten säästämisestä on vuodelta 2017. Tätä edeltävä tutkimus on tehty vuonna 2015. Tutkimuksen kohderyhmään kuuluivat 15-79 vuotiaat henkilöt. Vuoden 2017 tutkimuksesta käy ilmi, että edelleen suurimmalla osalla suomalaisista tulot ovat suuremmat kuin menot. Niiden osuus, joilla tulot ovat menoja

pienemmät, ovat puolestaan vähentynyt vuodesta 2015. Suomalaisten kiinnostus säästämiseen ja sijoittamiseen on kasvanut. Säästämisen lisääntyminen kielii kotitalouksien hyvästä taloudellista tilanteesta. Lisäksi myös säästöjen ja sijoitusten hajauttaminen on lisääntynyt kotitalouksien keskuudessa. Vaikka korkotaso on pysynyt jo pitkään alhaalla, edelleen suosituin säästämisen muoto on tilisäästäminen. Kuitenkin rahasto- ja osakesijoittaminen on kasvattanut suosiotaan vuodesta 2015. Myös asuntosijoittamisen muoto on suosittu säästämismuoto. Suomalaisten säästäjien tärkeimmät kriteerit säästämässä ja sijoittamisessa ovat: turvallisuus, riskittömyys ja vaivattomuus. Näiden kriteerien merkitys on kuitenkin pienentynyt vuodesta 2015, kun taas puolestaan tuoton merkitys säästämis- ja sijoitustuotteiden valinnassa on nostanut kannatustaan. (Finanssialan keskusliitto 2017: 3.)

Kuluttajien luottamus talouteen on alkanut vahvistua vuodesta 2015 lähtien. Kuluttajilla on optimistiset näkemykset Suomen talouden näkymistä sekä myös oman talouden näkymistä (Suomen Pankki 2017). Danske Bankin (2018) tekemän tutkimuksen mukaan suomalaiset ovat kuitenkin enemmän pessimistisiä oman taloutensa suhteen kuin ruotsalaiset, tanskalaiset ja norjalaiset. 29 prosenttia suomalaisista on huolissaan vähintään joka viikko, tulevatko varat riittämään. Muissa Pohjoismaissa luku oli huomattavasti pienempi. (Danske Bank 2018: 6.)

Kuluttajien luottamuksen ja säästämisen välinen yhteys ei ole yksiselitteinen. Luottamusindikaattori sen sijaan korreloi talouden suhdannetilanteen kanssa. Luottamuksen ollessa vahva, kuluttajien velkaantuminen lisääntyy. Luottamusindikaattorin ollessa heikko, säästäminen yleensä lisääntyy, koska kotitaloudet haluavat varautua huonoon taloustilanteeseen. Näin ollen korkotason alhaisuus sekä vahva luottamus talouteen lisäävät kulutusta ja vähentävät säästämisastetta, mutta säästämisaste ei kuitenkaan voi pysyä negatiivisena pitkällä aikavälillä. (Suomen Pankki 2017.)

Perehtymättömyys omiin raha-asioihin on huolestuttavalla tolalla. Danske Bankin (2018) kysely paljasti, että niin Suomessa kuin muissakin Pohjoismaissa, ihmiset ovat epätietoisia omista raha-asioistaan. Suomalaisista vastaajista jopa 23 prosenttia ilmoitti, että ei

tiennyt omien käyttövarojensa suuruusluokkaa. 13 prosenttia vastaajista ilmoitti, että eivät ole koskaan tarkastelleet oman taloudellisen tilanteensa kokonaiskuvaa kuten asuntolainojaan ja muita luottojaan sekä säästöjään. Jopa neljännes vastaajista ilmoitti, että ei ole koskaan tarkastellut oman tulevan eläkkeen suuruusluokkaa. Tutkimuksesta selvisi myös, että mitä enemmän henkilö on perehtynyt omiin taloudellisiin asioihin, sitä enemmän on luottamusta omaa taloutta kohtaan. (Danske Bank 2018: 8-9.)

Noin viidennes suomalaisista uskoo, että ei saa kartutettua eläkettä riittävästi eläkeikään mennessä. Moni eläkeikää lähestyvä havahtuu, että säästöt eivät tule riittämään eläkepäiviä varten. Nuoret puolestaan eivät ole huolissaan eläkesäästöjen riittävydestä. Suomalaisen tulisi aktivoitua eläkesuunnittelun kanssa varhaisemmassa vaiheessa, sillä Suomessa on käyty viime aikoina paljon keskustelua eläkejärjestelmän kestävyysongelmasta. (Danske Bank 2018: 24-24.)

3.2 Säästämisen muodot

Säästämisellä tarkoitetaan sitä tulojen osaa, joka ei mene kulutukseen. Kotitaloudet säästävät tavallisesti käyttötilille, määräaikaistilille tai sijoitustilille. Sijoittaminen on puolestaan erilaisten sijoitusinstrumenttien ostoa, niiden hallussa pitoa sekä niiden myymistä. Sijoittamisen tavoitteena on sijoitetulle rahalle saatava tuotto. Osakkeet, sijoitusrahastot sekä joukkovelkakirjalainat ovat yleisempi sijoitusinstrumentteja. (Peura-Kapanen & Sunikka 2008: 2). Suomessa ihmisten varallisuus on hyvin pitkälti kiinni asunnoissa. Jopa noin 2/3 varallisuudesta on kiinni asunnoissa. Asuntolainat halutaan maksaa mahdollisimman nopeasti pois. Näin ollen maksuerät ovat suuria, eikä sijoitettavaa rahaa helposti jää. (Danske Bank 2018). Kuitenkin asuntolainan lyhentäminenkin on säästämisen muoto. Asuntojen arvo on kasvanut vuosien varrella ja asunnon realisoinnista voi saada tuntuvankin tuoton (Blom & Melin 2011: 209).

Molempien, säästämisen ja sijoittamisen, tavoitteena on varallisuuden kerryttäminen vaikka termeinä tarkoittavatkin periaatteessa eri asiaa. Säästäminen ja sijoittaminen ovat varallisuuden hankintakeinoja. Tässä tutkielmassa tarkastellaan, mihin kotitalouden

instrumentteihin kotitaloudet säästävät; säästämistä vai sijoitustuotteisiin. Lisäksi tutkitaan, että kuinka paljon suomalaiset säästävät sekä onko säästämisen ja taloudellisen lukutaidon välillä yhteyttä.

Kiinnostus säästämistä ja sijoittamista kohtaan on kasvanut viime vuosien aikana. Vuoden 2017 tutkimuksesta selviää, että 62 prosentilla suomalaisista on säästettynä tai sijoitettuna varoja jossain muodossa. Säästöjen ja sijoittamisen hajauttaminen on myös lisääntynyt. Lisääntynyt säästäminen kertoo kotitalouksien hyvästä taloudellisesta tilanteesta. (Finanssialan keskusliitto 2017: 11.)

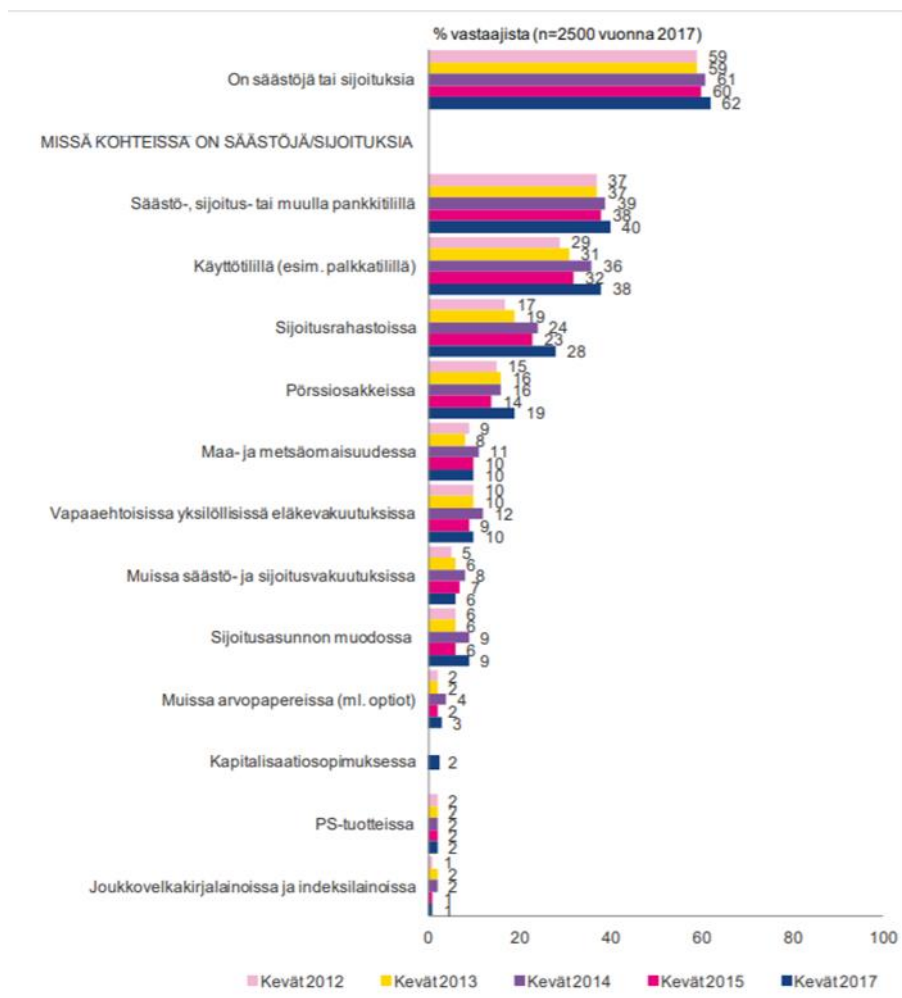
Finanssialan keskusliiton (2017: 11) tekemän tutkimuksen mukaan suomalaisten suosituin säästömuoto on tilisäästäminen. Säästö- ja sijoitustilille säästäminen on tilisäästämismuodoista suosituinta. Kyselyyn vastanneista 40 prosenttia kertoo säästävänsä säästö- ja sijoitustilille. Säästö- ja sijoitustilille säästävien määrä on noussut kahdella prosenttiyksiköllä vuodesta 2015. Toiseksi suosituin säästämismuoto on käyttötalille säästäminen. Myös käyttötalille säästävien määrä on noussut vuodesta 2015. 38 prosenttia vastaajista ilmoitti säästävänsä käyttötalille. Tilisäästäminen on suosittua kaikissa ikäryhmissä, mutta yli 65-vuotiaat säästävät eniten tilille.

Naisten yleisin säästämismuoto on säästötili. Miehet säästävät selvästi enemmän osakkeisiin kuin naiset. Naiset ovat turvallisuudenhakuisempia säästäjiä kuin miehet. Miehet ovat myös tuotonhakuisempia kuin naiset. Toisaalta miehet saattavat ottaa sijoituksiinsa liiallista riskiä. Naiset kokevat myös, että heillä ei ole riittävästi taitoa sijoittamisesta. Miehillä vastaava luku on noin kymmenen prosenttia pienempi kuin naisilla, eli miehet ovat varmempia omista taidoistaan. (Nordea 2018.)

Sijoittaminen rahastoihin ja pörssiosakkeisiin on lisääntynyt vuodesta 2015. Tutkimuksesta selviää, että 28 prosenttia vastanneista säästää sijoitusrahastoihin. 19 prosenttia vastanneista ilmoittaa säästävänsä pörssiosakkeisiin. Tilisäästämisen jälkeen rahastojointaminen on toiseksi suosituinta suomalaisten keskuudessa ja osakesijoittaminen on neljänneksi suosituinta. Eniten rahastosäästäjiä löytyy 35-44-vuotiaista. Osakesijoittajat ovat keskimäärin vanhempia kuin rahastosijoittajat. Osakesijoittajia on eniten 55-64-

vuotiaiden joukossa. Kuitenkin sekä rahasto- että osakesijoittajia löytyy laajasti eri ikäisten joukosta. (Finanssialan keskusliitto 2017: 11.)

Kuva 2: Säästämis- ja sijoituskohteet (Finanssialan keskusliitto 2017: 12).

Kuviossa 2 on esitetty graafisesti, miten suomalaisten säästäminen jakautuu eri kohteisiin vuosina 2012, 2013, 2014, 2015 ja 2017. Vaihtelut vuosien välillä on muutaman prosenttiyksikön luokkaa. Kuitenkin säästäminen on lisääntynyt tuoreimmassa tutkimuksessa lähes jokaisessa säästö- ja sijoituskohteessa.

Yleisesti suomalaisten suosituin säästämismuoto on tilisäästäminen (Finanssialan keskusliitto 2017), mutta Danske Bankin (2018) tekemän tutkimuksen mukaan suosituin eläkesäästäminen muoto on kuitenkin osakesäästäminen. Tutkimuksen vastaajista 37

prosenttia ilmoitti säästävänsä eläkettä varten osakkeisiin ja arvopapereihin. Toiseksi suosituin eläkesäästämisen muoto oli tili- ja käteissäästäminen, johon turvautuu 27 prosenttia vastaajista. Koulutustasolla on vaikutusta säästämisen muotoon. Korkeammin koulutetut säästävät enemmän osakkeisiin ja arvopapereihin. Peruskoulun suorittaneet puolestaan valitsevat säästämistuotteekseen pankkitilin. (Danske Bank 2018: 26.)

Monet seikat vaikuttavat säästötuotteen valintaan. Miehet ovat selvästi enemmän kiinnostuneempia rahasto- ja osakesäästämistä kuin naiset. Tilisäästäminen puolestaan kiinnostaa sekä miehiä että naisia. Tutkimusten mukaan ikä vaikuttaa säästämistuotteen valintaan. Esimerkiksi Finanssialan keskusliiton (2017) tekemän tutkimuksen mukaan tilisäästäminen on kaikenikäisten säästömuoto. Käyttötulille säästävien osuus on lisääntynyt viime aikoina kaikissa ikäluokissa, mutta etenkin alle 35-vuotiailla. Säästö- ja sijoitustilille säästäminen on kasvattanut suosiotaan 18-34-vuotiaiden keskuudessa, mutta vähentynyt selvästi 65-74-vuotiailla. Rahastoon säästävät eniten 35-44 vuotiaat, mutta jo 25 ikävuoden jälkeen rahastosäästäminen yleistyy. Rahastosäästäminen on enemmän kaikenikäisten säästömuoto, kuin osakesäästäminen. Osakesäästäminen yleistyy hieman myöhemmällä iällä. Eniten osakesäästäjiä löytyy 35 vuotta täyttäneistä ja vanhemmista. Osakesäästäjien osuus on keskimääräistä suurempi 55-64 vuotiailla. Rahasto- ja osakesäästäminen on nostanut kannatustaan muutaman viime vuoden aikana kaikissa ikäryhmissä. Etenkin nuoret ovat innostuneet rahastosäästämistä. Osakesäästäminen on lisääntynyt eniten 18-24 ja 35-44-vuotiailla. (Finanssialan keskusliitto 2017.)

3.3 Suomalaisten säästäminen

Suomalaisten säästämisistä tutkivat vuosittain monet pankit (Nordea 2018, Säästöpankki 2015, Danske Bank 2018) sekä esimerkiksi Finanssialan Keskusliitto (2017.) Säästämistä tutkivien tutkimusten teemoja ovat tavallisesti mihin suomalaiset säästävät ja kuinka paljon sekä mitkä motiivit ovat säästämisen taustalla.

Finanssialan keskusliiton (2017) tekemän säästämistutkimuksen mukaan 58 prosentilla vastaajista tulot ovat suuremmat kuin menot eli periaatteessa säästäminen on mahdollista. Reilulla yhdellä kolmasosalla vastaajista tulot ja menot olivat yhtä suuret. Noin 5

prosenttia vastaajista kuluttaa enemmän kuukaudessa kuin ansaitsee ja yksi prosentti heistä joutuu ottamaan lainaa kulujen kattamiseen. Säästöpankin (2015) tekemän tutkimuksen mukaan 17 prosenttia ei säästä kuukaudessa ollenkaan. Ylivoimaisesti eniten vastaajista, 45 prosenttia, saa säästöön enintään 100 euroa kuukaudessa. 17 prosenttia vastaajista saa 100-200 euroa säästöön kuukaudessa ja hieman suurempi osuus, 22 prosenttia, saa säästöön yli 200 euroa kuukaudessa. Puolet vastaajista pystyisi kuitenkin kartuttamaan säästettävää summaa kuukaudessa yli 100 euroa tarvittaessa. Nordean teettämän taloustutkimuksen (2018) mukaan naiset säästävät keskimäärin 4.100 euroa vuodessa ja miehet 5.700 euroa vuodessa, eli noin 30 prosenttia enemmän kuin naiset.

Tulojen määrällä on vahva yhteys sijoittamisen kanssa; kun on enemmän tuloja, on mahdollista sijoittaa enemmän. Kuitenkaan joka kolmas 94.500 euroa vuodessa ansaitsevista ei sijoita lainkaan vaan makuuttaa säästöjä pankkitilillä. Tilastokeskuksen mukaan suomalaiset pitävät pankkitileillä 85 miljardin edestä säästöjä. Tavallinen syy sijoittamatta jättämiselle, etenkin matalimmissa tuloluokissa, on ylimääräisen rahan puute. Korkeammissa tuloluokissa merkittävä syy sijoittamatta jättämiseen, on epävarmuus omista taidoista sijoittaa. Noin puolet korkeatuloisimmista kertoo, että eivät koe omien taitojen riittävän sijoittamiseen. Vastaajista naiset olivat enemmän epävarmoja omista sijoitustaidoista kuin miehet (Danske Bank 2018: 30). Säästöpankin (2015) tekemän tutkimuksen mukaan suurin este säästämislle ja sijoittamiselle olivat pienet tulot.

Johtajat ja asiantuntijat osakesäästävät keskimäärin muita enemmän ja heillä on myös euromääräisesti enemmän arvopaperisäästäjä kuin muilla ryhmillä. Noin 40 prosentilla johtajista ja asiantuntijoista säästöjen arvo on yli 40.000 euroa. Muilla ryhmillä osuus on noin 15 prosenttia. Blom & Melin (2011:210) kuvailevat osakesäästämistä luokkaperustaiseksi ilmiöksi. Kaikkien eniten osakkeita omistavat johtajat ja asiantuntijat. Seuraavaksi eniten omistavat keskiluokka. Keskiluokan omistukset ovat suurempia kuin työnväen luokan. Kaikkein vähiten arvopapereita omistavat ammattitaidottomat työntekijät.

4. TALOUDELLISEN LUKUTAIDON JA SÄÄSTÄMISEN YHTEYS

Taloudellisen lukutaidon yhteyttä säästämiseen on tutkittu jonkin verran. Hyvällä taloudellisella lukutaidolla on todettu olevan yhteyttä säästämisen kanssa. Taloudellisen lukutaidon omaavat henkilöt säästävät pitkäjänteisemmin kuin henkilöt, joilla taloudellinen lukutaito on heikompi. Henkilöt, joilla on huonompi taloudellinen lukutaito, arvostavat rahan kuluttamista heti enemmän kuin sen kuluttamista tulevaisuudessa. Henkilöt, joilla on parempi taloudellinen lukutaito, puolestaan säästävät tai sijoittavat rahaa jokaisen kuukauden palkkatulostaan. (Moore 2003: 10, 14, 34.)

Niillä henkilöillä, joilla on korkeampi taloudellinen lukutaito, on suurempi varallisuus eläkkeelle jäädessään, kun taas ne henkilöt, jotka ovat taloudellisesti lukutaidottomia, eivät puolestaan suunnittele eläkkeelle varautumista (Lusardi & Mitchell 2007: 19). Taloudellisen lukutaidon ja säästämisen väliltä on myös havaittu se seikka, että mitä parempi taloudellinen lukutaito henkilöllä on, sitä suurempi todennäköisyys osakemarkkinoille osallistumiseen on (Rooij, Lusardi & Alessie 2007). Euroopan keskuspankin (2015) tekemän tutkimuksen mukaan taloudellisen lukutaidon ja säästämisen välille löytyy yhteyttä. Tutkimuksen mukaan ne kuluttajat, joilla on hyvä taloudellinen lukutaito, saavat keskimäärin suurempia tuottoja säästöilleen. Tutkimuksessa löytyi myös todisteita siitä, että paremman taloudellisen lukutaidon omaavat ovat parempia tunnistamaan korkeampaa korkoa tarjoavia tilejä.

Tässä luvussa esitellään aikaisempia tutkimuksia taloudellisen lukutaidon ja säästämisen yhteydestä. Perehdytään empiiriseen tutkimustietoon, että löytyykö taloudellisen lukutaidon ja säästämisen väliltä yhteyttä.

4.1 Taloudellinen lukutaito ja säästämistuotteet

Peura-Kapasen ja Sunikon (2008) tutkimuksesta käy ilmi, että varallisuuden hallintaan liittyvät tuotteet voivat olla melko monimutkaisia ja siellä esiintyy vierasta terminologiaa. Tämän takia varallisuuden hankinta ja hallinta vaativat yhä enemmän tietoa ja osaamista

sekä kiinnostusta. Tutkimuksissa on käynyt ilmi, että henkilöt, joilla on huonompi taloudellinen lukutaito, osallistuvat vähemmän osakemarkkinoille, valitsevat korkeakuluisemman rahaston sekä ottavat kalliimpia lainoja (Lusardi ja Mitchell 2011.)

Taloudellisella lukutaidolla on yhteyttä siihen, miten kuluttaja tekee säästöpäätöksen. Henkilöt, joilla on huonompi taloudellinen lukutaito, eivät osaa arvioida miten esimerkiksi korkotaso vaikuttaa säästöjen kasvuun (Moore 2003: 14). Tiedon puute estää kuluttajaa valitsemasta parhaimman mahdollisen tuoton tarjoavaa tuotetta. Hyvän taloudellisen lukutaidon omistavat kotitaloudet osaavat valita korkeamman tuoton säästöilleen tarjoavan tuotteen (Euroopan Keskuspankki 2015: 3).

Taloudellisen lukutaidon ja osakemarkkinoille osallistumisen välillä on tutkittu olevan yhteyttä. Muun muassa Moore (2003) sekä Rooij, Lusardi & Alessie (2007) ovat tutkineet taloudellisen lukutaidon yhteyttä osakemarkkinoille osallistumiseen. Tutkimuksissa käy ilmi se, että mitä parempi taloudellinen lukutaito on, sitä todennäköisemmin henkilöllä on osakeomistuksia. Talouden ja rahoituksen ymmärryksen puute on merkittävä este osakemarkkinoille osallistumiseen. Taloudellisen tietämyksen puute estää kotitalouksia osallistumasta osakemarkkinoille. (Rooij, Lusardi & Alessie 2007: 25). Henkilöt, jolla on parempi taloudellinen lukutaito, hajauttavat myös omistuksia laajemmin (Moore 2003: 10.)

4.2 Taloudellinen lukutaito ja eläkkeelle varautuminen

Tutkimukset (Lusardi & Mitchell 2007, 2011, Moore 2003) ovat osoittaneet, että taloudellisen lukutaidon ja eläkkeelle säästämisen välillä on positiivista yhteyttä. Mitä korkeampi taloudellinen lukutaito henkilöllä on, sitä paremmin hän varautuu taloudellisesti eläkkeelle jääntiin. Taloudellisesti lukutaidottomat henkilöt tekevät taloudellisesti huonompia päätöksiä kuin ne henkilöt, jotka omaavat hyvän taloudellisen lukutaidon.

Lusardi ja Mitchell (2011) tutkivat taloudellisen lukutaidon yhteyttä eläkkeelle varautumiseen. Tutkimuksen taloudellisen lukutaidon määrittämisessä keskityttiin kolmeen ydin-kysymykseen korosta, inflaatiosta sekä riskin hajauttamisesta. Tutkimuksessa huomattiin, että taloudellisen tietämyksen kysymysten välillä oli positiivista korrelaatiota eli jos

henkilö vastasi yhteen kysymykseen oikein, hän todennäköisesti vastasi myös toiseen kysymykseen oikein. Tutkimuksessa nousi vahvasti esille, että taloudellinen lukutaito ja eläkkeelle varautuminen ovat vahvasti korreloituneet, koska varautumisen puute voi mahdollisesti johtua huonosti taloudellisesta lukutaidosta. Ne, jotka saivat eniten oikeita vastauksia taloudelliseen tietämykseen liittyen, olivat suunnitelleet eniten eläkkeelle jäämistä ja laskeneet, kuinka paljon rahaa tulisi säästää. Henkilöt, jotka suunnittelevat eläkkeelle jääntä, omistavat puolet enemmän varallisuutta, kuin ne henkilöt, jotka eivät suunnittele eläkkeelle jäämistä.

Huono taloudellinen lukutaito on suuri syy eläkesäästämisen alhaisuudelle. Kuluttajilla, joilla on huono taloudellinen lukutaito, on hankaluuksia käsitellä taloudellista informaatiota ja he eivät ymmärrä taloudellisia käsitteitä (Maunu & Tehnunen 2010: 30). Eläkkeelle säästäminen on käynyt haastavammaksi ja vaatii yhä parempia taloudellisia taitoja (Lusardi & Mitchell 2007: 20). Maunu & Tehnunen (2010: 21) nostavat esiin ongelman, että eläkesäästämistä on todella monia. Tavallisen kuluttajan on vaikea käsitellä kaikkea tarjolla olevaa informaatiota, koska se on vaikeaa ja aikaa vievää. Julkisen eläkejärjestelmän kohdalla taloudellisen lukutaiton lisäämisen tavoitteena ei niinkään ole säästämiseen kannustaminen vaan tavoitteena on lisätä ihmisten tietoisuutta omasta kerätyneestä eläkkeestä ja sen määräytymisperusteista.

5. TUTKIMUSMENETELMÄ

Luvussa viisi esitellään tarkasti tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet. Tässä luvussa käydään läpi yleisesti kvantitatiivista tutkimusta. Lisäksi perehdytään käytettyyn aineistoon ja tutkimusmenetelmään sekä muuttujiin.

5.1 Tutkimuskysymykset ja tutkimuksen tavoitteet

Tässä tutkimuksessa päätavoitteena on selvittää, että onko taloudellisella lukutaidolla ja säästämisellä yhteyttä. Taloudelliseen lukutaitoon laajemman lähestymistavan mukaisesti vaikuttavat taloudellinen tietämys, taloudelliset asenteet ja taloudellinen käyttäytyminen. Suppeamman lähestymistavan mukaan taloudellista lukutaitoa mitataan vain taloudellisen tietämyksen kautta (Kalmi & Ruuskanen 2016: 7). Tässä tutkielmassa taloudellista lukutaitoa mitataan suppean lähestymistavan mukaisesti. Tason määrittelemiseen on käytetty neljää kysymystä liittyen taloudelliseen tietämykseen. Kysymykset ovat korosta, inflaatiosta ja riskin hajauttamisesta. Lusardi ja Mitchell (2011, 2014) ovat tutkineet taloudellista lukutaitoa juuri näihin ydinkysymyksiin keskittyen. Ajatuksena on se, että korkea taloudellinen tietämys vaikuttaa kuluttajan taloudelliseen vastuullisuuteen (Kalmi & Ruuskanen 2016: 7). Aineiston avulla olisi ollut mahdollisuus käyttää myös laajempaa käsitettä taloudellisesta lukutaidosta, mutta tutkimuksessa käytettiin suppeampaa käsitettä, koska se sopi pro gradu -tutkielman laajuuteen paremmin kuin laaja käsite.

Tutkielmassa tutkitaan tarkemmin, että onko taloudellisella lukutaidolla yhteyttä säästämisuotteen valintaan ja säästämisasteeseen. Tutkimuksen säästämisosuudessa tarkastellaan, mitä tuotteita suomalaiset omistavat; määräaikaisen talletustilin, korkoa tarjoavan säästötilin, pitkäaikaissäästötilin, asuntosäästötilin, rahastoja vai osakkeita. Toiseksi säästämisosuudessa selvitetään, ovatko vastanneet säästäneet edellä mainituille kulu- neen 12 kuukauden aikana. Kolmanneksi tutkimuksessa kiinnitetään huomiota siihen, kuinka ison osan nettotuloista vastaajat säästivät. Tutkimuksessa selvitetään, että vai- kuttaako taloudellisen lukutaidon taso edellä mainittuihin.

Aikaisempien kansainvälisten tutkimusten mukaan säästämisellä ja taloudellisella lukutaidolla on todettu olevan yhteyttä (Atkinson & Messy 2012; Moore 2013; Euroopan keskuspankki 2015; Lusardi & Mitchell 2011). Henkilöt, joilla on korkeampi taloudellinen lukutaito säästävät määrällisesti enemmän. Näin ollen myös heillä on myös suurempi varallisuus esimerkiksi eläkkeelle siirtyessään kuin henkilöillä, joilla on heikko taloudellinen lukutaito (Moore 2003). Yleisesti suomalaisten suosituin säästämismuoto on tilisäästäminen (Finanssialan Keskusliitto 2017). Kuitenkin henkilöt, joilla on korkeampi taloudellinen lukutaito osallistuvat enemmän osakemarkkinoille (Lusardi ja Mitchell 2011; Moore 2003; Rooij, Lusardi & Alessie 2007).

5.2 Kvantitatiivinen tutkimus

Tässä tutkielmassa käytetään kvantitatiivista tutkimusta. Kvantitatiivisen eli määrällisen tutkimuksen avulla vastataan lukumääriin ja prosenttiosuuksiin liittyviä kysymyksiä. Hyvässä kvantitatiivisessa tutkimuksessa on riittävän suuri ja edustava otanta. Tuloksia kuvataan numeeristen suureiden avulla, ja usein selvitetään riippuvuuksia asioiden välillä. Kvantitatiivinen tutkimus ei selitä asioiden syitä vaan saadaan olemassa oleva yhteys selville. (Heikkilä 2014.)

Kvantitatiivinen tutkimus alkaa tutkimusongelman määrittelyllä. Sen jälkeen perehdytään aikaisempiin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen aiheesta sekä tehdään mahdollisia hypoteeseja. Sitten aletaan keräämään tietoa tutkittavasta aiheesta. Tiedon keruun jälkeen tietoja käsitellään ja analysoidaan. Lopuksi raportoidaan tulokset ja tehdään niistä johtopäätökset. (Heikkilä 2014.) Empiriasta pohjautuneille hypoteeseille pyritään löytämään evidenssiä tutkimuksen avulla. Tavoitteena on löytää universaaleja säännönmukaisuuksia. (Tähtinen & Isotalo 2001; 10.)

Tutkimuksen luotettavuutta eli validiteettia on syytä arvioida. Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavat tutkimuskysymysten kattavuus, perusjoukko tulee olla määritelty selkeästi, otoksen on oltava edustava ja korkea vastausprosentti. Tutkimuksen luotettavuus-

teen vaikuttavat positiivisesti myös selkeä tutkimusongelma, kattava tutkimussuunnitelma, hyvä kyselylomake, oikea otantamenetelmä sekä selkeä raportti aiheesta. (Heikkilä 2014.)

Tyypilliset kvantitatiivisen aineiston tiedonkeruumenetelmät ovat lomakekysely, henkilökohtaiset haastattelut, puhelinhaastattelut ja internet-kyselyt. Oikean tiedonkeruumenetelmän valintaan vaikuttavat perusjoukko, tutkimusongelma sekä kysymysten sisällöt. On myös mahdollista käyttää useampaakin tiedonkeruumenetelmää samassa tutkimuksessa. (Heikkilä 2014.)

5.3 Aineisto

Tutkimusaineistona tässä pro gradu -tutkielmassa käytetään Vaasan yliopiston professori Panu Kalmin ja Tampereen yliopiston professorin Olli-Pekka Ruuskanen vuonna 2014 tehdyn tutkimuksen tutkimusaineistoa. Tutkimus on Suomen ensimmäinen kansainvälisesti vertailukelpoinen taloudellisesta lukutaidosta. Tutkimus on tehty survey -menetelmää käyttäen. Tutkimuksen lähtökohtana on ollut OECD:n kehittämä kysely, mutta tutkimuksessa on kysytty laajemmin kuin OECD:n kyselyssä. Tutkimuksen rahoittajana toimivat useat rahoitusalan säätiöt sekä Suomen Akatemia. (Kalmi & Ruuskanen 2016: 5 – 6)

Tutkimus toteutettiin kasvokkain tapahtuvana kyselytutkimuksena OECD:n suositusten mukaisesti. Tampereen ja Vaasan yliopisto antoi toimeksiannon TNS Gallupille, joka suoritti tutkimuksen. Haastattelututkimus toteutettiin alkuvuonna 2014. Otoksen tavoiteltu määrä oli 1500 ja saavutettu koko oli 1533. Haastateltavien henkilöiden ikä oli 18-92 vuoden välillä. (Kalmi & Ruuskanen 2016.)

Otanta tehtiin monivaiheisena ositettuna satunnaisotostaan, mikä mahdollisti sen, että vastaaja ei mahdollisesti ollut erityisen tietäväinen talousasioista. Otannassa käytettiin hyväksi etukäteistietoja perusjoukon jakaantumisesta ryhmiin. Tutkimuksen havainnot oli painotettu asuinpaikan, sosioekonomisen aseman ja iän mukaan, niin että otos vastaa

väestöä keskimäärin. Tutkimukseen mukaan otettujen kuntien kuntaluokitus tehtiin tilastotieteen professorin Pentti Mannisen luokituksen mukaan Suomen kunnista. Kaupungit jaettiin asukasmäärän mukaan suuriin ja pieniin kaupunkeihin sekä maaseutukunnat jaettiin kolmeen luokkaan elinkeinonjakauman mukaisesti. (Kalmi & Ruuskanen 2016.)

Tutkimuksen laatu varmistettiin TNS Gallup Oy:n normaaliproseduurin mukaisesti. 10 prosenttia tehdyistä haastatteluista kontrolloitiin, minkä tarkoituksena oli varmistaa, että tutkimus toteutettiin annettujen ohjeiden mukaisesti. Käytännössä kontrolloiminen tarkoittaa sitä, että haastateltaville soitettiin ja varmistettiin, että toteutuiko kaikki suunnitellut asiat haastattelussa. Erityisesti seurattiin niitä haastatteluita, joiden kesto oli lyhyt. (Kalmi & Ruuskanen.)

5.4 Menetelmä ja muuttujat

Tässä tutkielmassa käytetään regressioanalyysia tutkittavan ilmiön mallintamiseen. Regressioanalyysi tehtiin Stata-ohjelmaa käyttäen. Stata on tilastojen käsittelyyn tarkoitettu ohjelma.

Regressioanalyysia voidaan käyttää, kun etsitään laajan muuttujajoukon keskeltä niitä tekijöitä, jotka selittävät jotakin jatkuvaa muuttujaa. Regressioanalyysia voidaan käyttää myös, kun tutkitaan jo aiemmin tärkeiksi tiedettyjen muuttujien osuutta selittävinä tekijöinä. Lisäksi regressioanalyysillä voidaan testata, ovatko tietyt muuttujat parempia selittäjiä kuin toiset. (Metsämuuronen 2008: 12-13.)

Regressioanalyysissa pyritään selvittämään, että mitkä selitettävät muuttujat x selittävät mielenkiinnon kohteena olevaa selitettävää muuttujaa y . Matemaattisesti regressioanalyysin tavoitteena on y -muuttujan vaihtelun eli varianssin selittäminen x muuttujan/muuttujien avulla (Ketokivi 2009: 86-87).

Tässä tutkielmassa säästämisen kysymykset ovat selitettäviä muuttujia eli y-muuttujia ja taloudellisen lukutaidon kysymykset ovat selittäviä muuttujia eli x-muuttujia. Tutkielman tavoitteena on selvittää, onko taloudellisen lukutaidon ja säästämisen välillä yhteyttä eli selittääkö taloudellinen lukutaito muuttujaa säästäminen. Aineistossa käytettävät tarkat kysymysmuodot esitellään luvussa 6.

Aineistoon on muokattu säästämisen tuotteiden kysymys niin, että kysymyksen ”mitä näistä seuraavista tuotteista sinulla on nyt” vastauksista laadittiin muuttujia, jotka saivat arvon 1, kun vastaus oli myönteinen ja arvon 0, kun vastaus oli kielteinen. Nämä muuttujat ovat selitettäviä muuttujia eli y-muuttujia. Säästämistuotteita olivat: määräaikainen talletustili, käyttötiliä korkeampaa tuottoa tarjoava säästötili, pitkäaikaissäästötili, asunotosäästötili, sijoitusrahasto ja osakkeet/arvo-osuustili.

Säästämiskysymyksen ”oletko säästänyt kuluneen 12 kk aikana rahaa joillakin seuraavista tavoista?” vastaukset olivat jo valmiissa aineistossa muuttujina, jotka saivat arvon 1 tai 0. Myös nämä muuttujat ovat selitettäviä muuttujia eli y-muuttujia.

Säästämisaste-muuttujasta on poistettu vastaukset 10 ja 11 eli ”en tiedä” ja ”ei vastausta”. Tämä muuttuja on myös selitettävä muuttuja eli y-muuttuja. Säästämisaste-muuttuja kertoo, kuinka suuren osan nettotuloistaan vastaaja säästää kuukausittain.

Selittäväksi muuttujaksi valittiin taloudellinen lukutaito. Taloudellista lukutaitoa mittavia kysymyksiä oli neljä kappaletta. Taloudellisen lukutaidon kysymykset mittasivat taloudellista tietämystä korosta, inflaatiosta ja riskin hajauttamisesta. Selittävä muuttuja tehtiin niin, että laskettiin yhteispistemäärä taloudellisen lukutaidon oikein vastatuista kysymyksistä. Yhteispistemäärä toimii selittävänä muuttujana eli x-muuttujana.

Lisäämällä kontrollimuuttujia regressiomalliin kontrolloidaan kolmansia muuttujia. Perusajatuksena, kontrollimuuttujien lisäämisessä, on kolmannen tekijän vaikutuksen poistaminen selitettävästä muuttujasta. Kontrolloiminen on tärkeää varsinkin, jos x-muuttu-

jat korreloivat k-muuttujan kanssa (Ketokivi 2009: 111). Tässä tutkielmassa kontrollimuuttujiksi valittiin sukupuoli, ikä ja koulutustaso. Kontrollimuuttujat valittiin aiempien tutkimusten pohjalta.

6. TULOKSET

Tässä luvussa esitellään tämän tutkimuksen tutkimustulokset taulukoiden avulla. Tulokset ovat jaettu taloudellisen lukutaidon ja säästämisen tuloksiin. Lisäksi tuloksissa selviää, onko taloudellisen lukutaidon ja säästötuotteiden välillä yhteyttä sekä onko taloudellisella lukutaidolla yhteyttä säästöasteeseen.

6.1 Taloudellinen lukutaito ja kontrollimuuttujat

Taloudellista lukutaitoa on mitattu neljän ydinkysymyksen perusteella, jotka ovat korkotaso, inflaatio ja riskin hajauttaminen. Kaksi ensimmäistä kysymystä liittyy korkotasaan. Toinen kysymys liittyy inflaatiotietämykseen ja kolmas kysymys on riskin hajauttamisesta.

Tutkielmassa käytetyt kysymykset liittyen taloudelliseen lukutaitoon:

- 1) Oletetaan, että laitat 100€ säästötilille, jonka korko on vuodessa 2%. Vuoden aikana et laita tilille lisää rahaa, etkä nosta tililtä rahaa. Kuinka paljon tilillä on rahaa ensimmäisen vuoden lopussa, kun korko on maksettu tilille? Oleta, että talletusten tuotosta ei peritä veroja.

Oikea vastaus on 102 €

- 2) Ja kuinka paljon rahaa olisi tilillä viiden vuoden päästä, kun korko on 2% vuodessa ja talletusten tuotosta ei peritä veroa?

Oikea vastaus on enemmän kuin 110€

- 3) Ovatko seuraavaksi luettelemani väittämät mielestäsi tosia vai epätosia?

Korkea inflaatio tarkoittaa elinkustannusten nopeaa laskua.

Oikea vastaus on epätosi

- 4) Ovatko seuraavaksi luettelemani väittämät mielestäsi tosia vai epätosia?

Kun sijoittaa varansa useampaan kohteeseen, niin riski sijoituksen arvon laskusta yleensä on suurempi, kuin sijoittaessa vain yhteen kohteeseen.

Oikea vastaus on epätosi

Ensimmäiseen kysymykseen yksinkertaisesta korkolaskusta vastasi oikein 79 prosenttia vastaajista. Kalmin ja Ruuskasen (2016: 10) mukaan tämä on korkeampi osuus, kuin yhdessäkään OECD:n tutkimukseen osallistuneissa maissa. Toiseen, hieman haasteellisempaan kysymykseen korkotasosta, oikein vastasi vain hieman yli puolet vastaajista eli 57 prosenttia. Molempiin korkokysymyksiin vastasi oikein 47 prosenttia vastaajista, joka oli kansainvälisesti vertailtaessa selkeästi suurempi kuin mediaani. (Kalmi & Ruuskanen 2016:10). Inflaatiokysymykseen vastasi oikein 58 prosenttia vastaajista. Oikein vastanneiden osuus oli kansainvälisesti verraten pieni, mutta Kalmin ja Ruuskasen (2016: 10) mukaan tämä voi johtua siitä, että OECD:n kyselyssä vastaajat saivat oikean väitteen, joka on helpompi tunnistaa kuin väärä väite vääräksi. Hajautuskysymykseen vastasi oikein 66 prosenttia vastanneista. Kalmin ja Ruuskasen (2016: 11) mielestä tämä oli yllättävää, sillä oikein vastanneiden prosenttiosuus oli suurempi, kuin yhdessäkään OECD:n tutkimukseen osallistuneista maista, vaikka näissä maissa vastaajat saivat oikean väitteen vastatakseen.

Taulukko 1: Taloustietämyksen taso.

Oikeiden vastausten määrä	Prosentuaalinen osuus
4 oikein	26 %
3 oikein	30 %
2 oikein	25 %
1 oikein	16 %
0 oikein	3 %

Taulukossa 1 näkyy, kuinka oikeiden vastausten määrä jakautui. 26 prosenttia vastanneista sai kaikki neljä taloudellista tietämystä koskevat kysymykset oikein. Suurin osa vastanneista, 30 prosenttia, sai kolme taloudellista tietämystä koskevaa kysymystä oikein. Kaksi kysymystä oikein sai 25 prosenttia vastaajista. Yhden kysymyksen oikein vastanneista sai 16 prosenttia vastaajista. Vain kolme prosenttia vastaajista eivät saaneet yhtään taloudellista tietämystä koskevaa kysymystä oikein.

Tässä tutkielmassa kontrollimuuttujiksi valittiin sukupuoli, ikä ja koulutus. Taulukossa 2 on aineiston kontrollimuuttujien jakaumat.

Taulukko 2: Kontrollimuuttujien jakaumat.

	Määrä	Prosentuaalinen osuus
Sukupuoli		
Nainen	812	53 %
Mies	721	47 %
Ikä		
Alle 25 v	250	16 %
25-34 v	196	13 %
35-49 v	344	22 %
50-60 v	295	19 %
+ 60 v	448	29 %
Koulutus		
Ei-korkeakoulutettu	1270	84 %
Korkeakoulutettu	245	16 %

Otos on painotettu niin, että havainnot vastaavat väestöä keskimäärin. Naisia ja miehiä on melkein yhtä paljon otoksessa mukana. Naisten määrä on 53 prosenttia ja miesten määrä on 47 prosenttia. Otoksessa on eniten yli 60 vuotiaita. Heitä oli 29 % vastaajista. Toiseksi eniten vastaajista oli 35-29 vuotiaita. Vähiten vastaajista oli alle 25 vuotiaita. Koulutuksen taso jaettiin kahteen: ei-korkeakoulutetut ja korkeakoulutetut. Korkeakoulutettuihin kuuluvat alemman ja ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneet. Vastaajista vain 16 prosenttia oli korkeasti koulutettu.

6.2 Säästäminen

Tutkielman säästämisosuudessa pyritään selvittämään, mihin tuotteisiin suomalaiset säästävät ja kuinka suuri osuus nettotuloista menee säästöön. Tutkimuksen säästämisosuudessa tarkastellaan, mitä tuotteista suomalaiset omistavat; määräaikaisen talletustilin, korkoa tarjoavan säästötilin, pitkäaikaissäästötilin, asuntosäästötilin, rahastoja vai osakkeita. Toiseksi säästämisosuudessa selvitetään, ovatko vastanneet säästäneet edellä mainituille tuotteille kuluneen 12 kuukauden aikana. Kolmanneksi tutkimuksessa kiinnitetään huomiota siihen, kuinka ison osan nettotuloista vastaajat säästivät.

Tutkielmassa käytetyt kysymykset liittyen säästämiseen:

- 1) Mitä seuraavista tuotteista sinulla on nyt? Entä onko sinulla ollut niistä jotain aiemmin?

Määräaikainen talletustili

Käyttötiliä korkeampaa korkoa tarjoava säästötili (tavoitetili yms.)

PS-tili

ASP-tili

Sijoitusrahasto

Osakkeita / arvo-osuustili

- 2) Oletko kuluneen 12 kk aikana säästänyt rahaa joillakin seuraavista tavoista?

Säästit käteistä kotiin tai lompakkoosi

Säästit käyttötillillesi

Siirsit rahaa jollekin muulle tilille kuten säästötilille tai määräaikaiselle talletustilille

Annoit rahaa perheenjäsenellesi säästettäväksi puolestasi

Sijoitit rahaa osakkeisiin, rahastoihin, säästöhenkivakuutukseen tai joukko-velkakirjoihin

Säästit joillain muulla tavalla

Ei ole aktiivisesti säästänyt

En osaa sanoa

Ei vastausta

- 3) Kuinka suuren osan nettotuloistasi eli tulosta, joka jää jäljelle verojen ja sosiaalimaksujen jälkeen säästät kuukausittain?

1= Ei mitään

2= 0 – 5%

3= 5 – 10%

4= 10 – 20%

5= 20 – 30%

6= 30 – 40%

7= 40 – 50%

8= 50 – 60%

9= yli 60%

10= Ei tiedä / ei osaa sanoa

11= Ei vastausta

Ensimmäisen kysymyksen tavoitteena on selvittää, mitä säästämistuotteita suomalaiset omistavat lukuun ottamatta tavallista käyttötiliä. Säästämistuotevaihtoehtoina olivat määräaikainen talletustili, käyttötiliä korkeampaa tuottoa tarjoava säästötili, pitkäaikais-säästötili, asuntosäästötili, sijoitusrahasto ja osakkeet.

Taulukko 3: Säästötuotteet.

Mitä seuraavista tuotteista sinulla on nyt? Entä onko sinulla ollut niistä jotain aiemmin?	Vastanneiden määrä	%-osuus
Määräaikainen talletustili	319	21 %
Käyttötiliä korkeampaa korkoa tarjoava säästötili	497	32 %
Pitkäaikaissäästötili	272	18 %
ASP-tili	33	2 %
Sijoitusrahasto	346	23 %
Osakkeita/ Arvo-osuustili	445	29 %

Taulukosta 3 näkyy, miten vastaukset jakaantuivat. Suurimman suosion säästämistuotteissa sai säästötili. 32 prosenttia vastaajista omistivat käyttötiliä korkeamman korkoa tarjoavan säästötilin. Seuraavaksi suosituin säästämistuote oli osakkeet. 29 prosenttia vastaajista omistivat osakkeita. 23 prosenttia vastaajista omistavat sijoitusrahaston. 21 prosenttia vastaajista omistivat määräaikaisen talletustilin. 18 prosenttia vastaajista omistivat pitkäaikaissäästötilin. Asuntosäästötilin omisyyden huomattavasti pienin osuus vastaajista. Vain 2 prosenttia vastaajista omistivat ASP-tilin.

Taulukko 4: Säästötavat.

Oletko kuluneen 12 kk aikana säästänyt rahaa joillakin seuraavista tavoista?	Vastanneiden määrä	%-osuus
Säästit käteistä kotiin tai lompakkoosi	387	25 %
Säästit käyttötilillesi	620	40 %
Siirsin rahaa jollekin muulle tilille kuten säästötilille tai määräaikaiselle talletustilille	494	32 %
Annoit rahaa perheenjäsenellesi säästettäväksi puolestasi	67	4 %
Sijoitit rahaa osakkeisiin, rahastoihin, säästöhenkivakuutukseen tai joukkovelkakirjoihin?	203	13 %
Säästit jollakin muulla tavalla	71	5 %
En ole aktiivisesti säästänyt	323	21 %

Toisen säästämiskysymyksen tavoitteena oli miten ja mihin vastaajat olivat säästäneet kuluneen 12 kuukauden aikana. Vastauksien jakaantuneisuus esitellään taulukossa 4. Tilisäästäminen oli suosituinta vastaajien keskuudessa. Selvästi eniten, 40 prosenttia vastaajista, oli säästänyt käyttötilille. Toiseksi eniten, 32 prosenttia, vastaajat säästivät säästötilille tai määräaikaistilille. 25 prosenttia vastaajista ilmoitti säästäneensä käteistä kotiin tai lompakkoonsa. Osakkeisiin, rahastoihin, säästöhenkivakuutukseen tai joukkovelkakirjoihin olivat säästäneet 13 prosenttia vastaajista. Jopa 21 prosenttia vastaajista kertoo, ettei ole säästänyt aktiivisesti ollenkaan.

Taulukko 5: Vastaajien säästöaste.

Kuinka suuren osan nettotuloistasi eli tulosta, joka jää jäljelle verojen ja sosiaalimaksujen jälkeen säästät kuukausittain?		
Ei mitään	399	26 %
0 – 5%	269	18 %
5 – 10%	317	21 %
10 – 20%	197	13 %
20 – 30%	127	8 %
30 – 40%	72	5 %
40 – 50%	44	3 %
50 – 60%	31	2 %
yli 60%	19	1 %

Kolmas säästämiskysymys käsitteli säästämisen määrää prosentteina kuukausittaisista nettotuloista (taulukko 5). Vastaajista jopa 26 prosenttia kertoo, ettei säästä mitään kuukausittaisista nettotuloistaan. Vastaajista 18 prosenttia kertoi säästävänsä 0-5 prosenttia kuukausittaisista nettotuloistaan. Hieman enemmän, 21 prosenttia, säästää 5-10 prosenttia nettotuloistaan. 13 prosenttia vastaajista ilmoitti säästävänsä 10-20 prosenttia nettotuloistaan. 8 prosenttia vastaajista säästää 20-30 prosenttia nettotuloistaan. 11 prosenttia vastaajista säästää enemmän kuin 30 prosenttia nettotuloistaan.

6.3 Taloudellisen lukutaidon ja säästämisen yhteys

Säästämisen ja taloudellisen lukutaidon yhteyttä on tutkittu regressioanalyysin avulla. Regressiotaulukot on tehty Stata-ohjelmalla. Säästäminen on jaettu kolmeen kategoriaan 1) säästötuotteet 2) säästötavat 3) säästöaste. Taulukoissa näkyvät jokaisen muuttujan kohdalla regressiokertoimet ja suluissa on t-luku. Selitysaste näkyy taulukon alaosassa. Taulukossa säästökategoria on x-muuttuja ja taloudellinen lukutaito on y-muuttuja. Y-muuttuja muodostuu taloudellisen tietämyksen neljän ydinkysymyksen yhteispistemäärästä. Taulukossa kontrollimuuttujina ovat sukupuoli, koulutus ja ikä. Taulukossa on esitelty, miten kontrollimuuttujat vaikuttavat selittävään muuttujaan eli y-muuttujaan. Taulukoihin 6, 7, 8 ja 9 on merkitty merkitsevyystasot seuraavasti: ***<0,01, **<0,05 ja *<0,10. Taulukkoon 10 merkitsevyystasot on merkitty: ***<0,001, **<0,01 ja *<0,05.

6.3.1 Säästötuotteet regressioanalyysi

Taulukoissa 6 ja 7 esitellään selitettävänä muuttujina säästötuotteet. Selittävinä muuttujina ovat taloudellinen lukutaito sekä sukupuoli, korkeakoulututkinto ja ikä. Regressioanalyysin avulla on selvitetty, että lisääkö taloudellinen lukutaito todennäköisyyttä omistaa jokin seuraavista säästötuotteista: talletustili, säästötili, pitkäaikaissäästötili, asuntosäästötili, sijoitusrahasto tai osakkeita.

Taulukko 6: Regressioanalyysi säästötuotteet 1.

	(1) Talletustili	(2) Säästötili	(3) PS tili
Taloudellinen lukutaito	0.0110 (1.15)	0.0461*** (4.17)	0.0165* (1.82)
Nainen	0.0377* (1.81)	0.0815*** (3.40)	0.0408** (2.06)
Korkeakoulututkinto	-0.000322 (-0.01)	0.0717** (2.15)	-0.00842 (-0.31)
Alle 25v	-0.0443 (-1.15)	-0.120*** (-2.71)	-0.0674* (-1.84)
25-34v	0 (.)	0 (.)	0 (.)
35-49v	0.0222 (0.61)	-0.0934** (-2.25)	-0.0572* (-1.68)
50-60v	0.0383 (1.03)	-0.0845** (-1.98)	-0.000722 (-0.02)
+60v	0.121*** (3.50)	-0.0947** (-2.39)	-0.00550 (-0.17)
Constant	0.119*** (2.91)	0.234*** (4.97)	0.140*** (3.60)
Määrä	1533	1533	1533
Selitysaste	0.023	0.029	0.010

t statistics in parentheses

Merkitsevyystasot: *** 1 %, ** 5 %, * 10 %

Taulukko 7: Regressioanalyysi säästötuotteet 2.

	(1) ASP tili	(2) Sijoitusrahasto	(3) Osakkeita
Taloudellinen lukutaito	-0.000843 (-0.25)	0.0571*** (5.96)	0.0591*** (5.73)
Nainen	-0.00523 (-0.71)	-0.0203 (-0.98)	-0.0677*** (-3.03)
Korkeakoulututkinto	0.0105 (1.01)	0.175** (6.02)	0.155*** (4.97)
Alle 25v	-0.0144 (-1.05)	-0.0654* (-1.70)	-0.127*** (-3.06)
25-34v	0 (.)	0 (.)	0 (.)
35-49v	-0.0602*** (-4.70)	0.0997*** (2.78)	0.0930** (2.41)
50-60v	-0.0684*** (-5.19)	0.0577 (1.56)	0.134*** (3.38)
+60v	-0.0711*** (-5.79)	0.0755** (2.19)	0.130*** (3.50)
Constant	0.0746*** (5.13)	0.0146 (0.36)	0.0834* (1.90)
Määrä	1533	1533	1533
<i>Selitysaste</i>	0.036	0.084	0.104

t statistics in parentheses

Merkitsevyystasot: *** 1 %, ** 5 %, * 10 %

Tuloksista nähdään, että taloudellinen lukutaito lisää todennäköisyyttä omistaa säästötili, minkä voi nähdä positiivisesta ja merkitsevästä kertoimesta. Merkitsevyystaso on 1 % eli tilastollisesti merkitsevä. Naisilla on niin ikään miehiä todennäköisemmin säästötili merkitsevyystasolla 1 %. Tuloksista nousee myös esille, että korkeakoulutetuilla on todennäköisemmin säästötili kuin heikommin koulutetuilla. Tämä on merkitsevyystasolla 5 %. Nuorilla, alle 25-vuotiailla, ei ole puolestaan säästötiliä 1 % merkitsevyystasolla.

Rahastotuotteiden ja osakkeiden omistuksessa taloudellinen lukutaito ja korkeakoulututkinto ovat merkitseviä muuttujia. Positiivinen regressiokerroin ja merkitsevyystaso 1 %

kertovat, että paremman taloudellisen lukutaidon omaavat henkilöt omistavat todennäköisemmin sijoitusrahaston ja osakkeita kuin heikomman taloudellisen lukutaidon omaavat henkilöt. Korkeammin koulutetut henkilöt omistavat rahastoja ja osakkeita todennäköisemmin kuin vähemmän koulutetut henkilöt. On tilastollisesti merkitsevää 1 % merkitsevyystasolla, että osakkeita on naisilla vähemmän kuin miehillä. Niin rahastoja kuin osakkeita omistavat todennäköisemmin ikäluokaltaan vanhemmat henkilöt todennäköisemmin kuin ikäluokaltaan nuoremmat henkilöt.

Muiden säästötuotteiden osalta tutkimuksessa ei saatu tilastollisesti merkittäviä tuloksia. Talletustilin osalta voidaan todeta, että yli 60-vuotiaat omistavat talletustiliä todennäköisemmin kuin muut vastaajat merkitsevyystasolla 1 %. Asuntosäästötiliä ei omista ikäluokaltaan vanhemmat henkilöt, mikä on selvää, koska asuntosäästötiliä ei saa yli 39-vuotiaat. Tuloksista selviää myös, että on suuntaa antavaa, että naiset omistavat todennäköisemmin tilituotteita, kuin miehet.

6.3.2 Säästötavat regressioanalyysi

Taulukoissa 8 ja 9 esitellään selitettävänä muuttujina säästötavat. Selittävinä muuttujina ovat taloudellinen lukutaito sekä sukupuoli, korkeakoulututkinto ja ikä. Regressioanalyysin avulla on selvitetty, että lisääkö taloudellinen lukutaito todennäköisyyttä säästää seuraavilla tavoilla: käteisenä, käyttötilille, säästö- tai määräaikaistilille, joku säästää puolestasi, osakkeisiin/rahastoihin, muulla tavalla tai ei säästää ollenkaan.

Taulukko 8: Regressioanalyysi säästötavat 1.

	(1) Käteistä	(2) Käyttötulille	(3) Säästö- /määräaikaistil ille	(4) Puolesta
Taloudellinen lukutaito	0.0138 (1.35)	0.0179 (1.53)	0.0551*** (5.05)	0.00143 (0.29)
Nainen	-0.0140 (-0.63)	-0.0134 (-0.53)	0.0915*** (3.86)	0.00745 (0.70)
Korkeakoulututkinto	-0.0427 (-1.38)	0.0861** (2.44)	0.155*** (4.70)	-0.00210 (-0.14)
Alle 25v	0.0511 (1.24)	-0.0136 (-0.29)	-0.115*** (-2.62)	0.0137 (0.70)
25-34v	0 (.)	0 (.)	0 (.)	0 (.)
35-49v	-0.0491 (-1.28)	-0.0879** (-2.01)	-0.0776* (-1.90)	0.0303* (1.66)
50-60v	-0.109*** (-2.76)	-0.112** (-2.48)	-0.0722* (-1.72)	0.0169 (0.90)
+60v	-0.170*** (-4.63)	-0.0109 (-0.26)	-0.0659* (-1.68)	0.00285 (0.16)
Constant	0.304*** (6.99)	0.398*** (7.99)	0.175*** (3.76)	0.0232 (1.12)
Määrä	1533	1533	1533	1533
<i>Selitysaste</i>	0.037	0.013	0.052	0.003

t statistics in parentheses

Merkitsevyystasot: *** 1 %, ** 5 %, * 10 %

Taulukko 9: Regressioanalyysi säästötavat 2.

	(1) Osakkeet/Rahastot	(2) Muu tapa	(3) Ei säästöä
Taloudellinen lukutaito	0.0521*** (6.73)	0.000473 (0.09)	-0.0362*** (-3.74)
Nainen	-0.0377** (-2.25)	-0.00952 (-0.87)	-0.0127 (-0.61)
Korkeakoulututkinto	0.149*** (6.37)	0.0159 (1.05)	-0.0623** (-2.13)
Alle 25v	-0.0780** (-2.51)	-0.0199 (-0.99)	-0.00123 (-0.03)
25-34v	0 (.)	0 (.)	0 (.)
35-49v	0.0291 (1.00)	0.0202 (1.07)	0.0518 (1.43)
50-60v	0.0113 (0.38)	0.0145 (0.75)	0.0958** (2.57)
+60v	-0.0146 (-0.52)	-0.0114 (-0.63)	0.0634* (1.82)
Constant	0.000850 (0.03)	0.0468** (2.19)	0.274*** (6.64)
Määrä	1533	1533	1533
<i>Selitysaste</i>	0.092	0.007	0.021

t statistics in parentheses

Merkitsevyystasot: *** 1 %, ** 5 %, * 10 %

Tuloksista nousee vahvasti esille positiivisen regressiokertoimen ja merkittävän merkitsevyystason avulla muutama asia. Ensinnäkin henkilöt, joilla on parempi taloudellinen lukutaito, säästävät todennäköisesti säästö- ja määräaikaistilille. Tämä on merkitsevyystasolla 1 %. Naiset säästävät miehiä todennäköisemmin säästö- ja määräaikaistilille. Myös henkilöt, joilla on korkeampi koulutus, säästävät todennäköisemmin säästö- ja määräaikaistilille kuin henkilöt, joilla on heikompi koulutus.

Toisekseen tuloksista nousee esille, että taloudellisella lukutaidolla on yhteys myös rahasto- ja osakesäästämiseen. Henkilöt, joilla on korkea taloudellinen lukutaito, säästävät

todennäköisemmin rahastoihin ja osakkeisiin. Kuten myös säästö- ja talletustilille säästävissä, korkeakoulutuksella on merkitsevä kerroin eli korkeakoulutetut todennäköisemmin säästävät rahastoihin ja osakkeisiin kuin vähemmän koulutetut. Tämä 1 % merkitsevyystasolla. Säästö- ja talletustilille säästi todennäköisemmin naiset, kuin miehet kun taas rahastoihin ja osakkeisiin säästävät todennäköisemmin miehet, kuin naiset. Tämä merkitsevyystasolla 1 %.

Kolmanneksi regressioanalyysistä käy ilmi, että heikko taloudellinen lukutaito kieli myös huonosta säästöasteesta. Negatiivinen regressiokerroin ja merkitsevyystaso 1 % kertoo, että henkilöt, jotka eivät säästä ollenkaan, omaavat heikomman taloudellisen lukutaidon. Vähemmän kouluttautuneet todennäköisemmin myös eivät säästä kuukausittaisista nettotuloistaan yhtään.

6.3.3 Säästöaste regressioanalyysi

Taulukossa 10 esitellään selitettävänä muuttujana säästöaste. Selittävinä muuttujina ovat taloudellinen lukutaito sekä sukupuoli, korkeakoulututkinto ja ikä. Regressio-analyysin avulla on selvitetty, että lisääkö taloudellinen lukutaito säästöastetta. Säästöaste kertoo, paljonko vastaaja säästää nettotuloistaan kuukaudessa. Säästöaste on jaettu yhdeksään osaan: ei mitään, 0 – 5 %, 5 – 10 %, 10 – 20 %, 20 -30 %, 30 – 40 %, 40 – 50 %, 50 – 60 % ja yli 60 %. Regressioanalyysiin säästöasteesta on tehty yksi jatkuva muuttuja. Kustakin kategoriasta on otettu keskiväli selitettäväksi luvuksi eli säästämisaste on vaihteluvälin keskiluku.

Taulukko 10: Regressioanalyysi säästöaste.

	(1) Säästöaste
Taloudellinen lukutaito	1.263*** (3.63)
Nainen	-1.458 (-1.92)
Korkeakoulututkinto	3.131** (2.98)
Alle 25v	0 (.)
25-34v	-6.371*** (-4.55)
35-49v	-6.420*** (-5.23)
50-60v	-3.804** (-2.98)
+60v	-1.590 (-1.36)
Constant	11.80*** (8.81)
Määrä	1477
Selitysaste	0.043

t statistics in parentheses

Merkitsevyystasot: ***0,1%, **1%, *5%

Säästöasteen regressioanalyysistä (taulukko 10) käy päällimmäisenä ilmi, että taloudellisella lukutaidolla on yhteyttä säästämisasteeseen. Henkilöt, joilla on korkeampi taloudellinen lukutaito, säästävät todennäköisemmin enemmän kuin henkilöt, joilla on alhaisempi taloudellinen lukutaito. Taloudellisen lukutaidon regressiokerroin on positiivinen ja tilastollisesti merkitsevä 0,1 % merkitsevyystasolla.

Säästöasteen regressioanalyysistä käy ilmi myös, että heikolla taloudellisella lukutaidolla on yhteyttä huonoon säästöasteeseen. Tämä tarkoittaa sitä, että henkilöt, joilla on huono taloudellinen lukutaito, säästävät todennäköisemmin kuukaudessa vähemmän, kuin ne henkilöt, jotka omaavat paremman taloudellisen lukutaidon.

Korkealla koulutustasolla näyttäisi olevan yhteyttä säästämisasteeseen. Henkilöt, jotka säästävät enemmän, ovat todennäköisemmin korkeasti koulutettuja. Regressiokerroin on positiivinen ja merkitsevyystaso on tilastollisesti merkitsevä 1 % tasolla.

8. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen päätavoitteena oli selvittää, löytyykö taloudellisen lukutaidon ja säästäminen väliltä yhteyttä. Suomalaisten taloudellisen lukutaidon taso selvitettiin tarkastelemalla neljää ydinkysymystä liittyen taloudelliseen tietämykseen. Taloudellisen tietämyksen kysymykset liittyivät korkoon, inflaatioon sekä riskin hajautukseen. Toisekseen tarkoituksena oli selvittää, onko taloudellisella lukutaidolla yhteyttä säästämistuotteen valintaan sekä onko taloudellisella lukutaidolla yhteyttä säästämisasteeseen. Tutkimuksessa selvitettiin, mihin tuotteisiin suomalaiset säästävät, ja kuinka suuri osa kuukausittaisista nettotuloista menee säästöön.

Suomalaisten taloudellinen lukutaito on yleisesti hyvä. Kalmi & Ruuskanen (2016) tutkivat taloustietämyksen kysymysten oikein vastanneiden määrää. Suomalaiset vastaajat pärjäsivät kaikissa taloustietämyksen kysymyksissä erittäin hyvin verraten muihin tutkimukseen osallistuneisiin OECD:n maihin. (Kalmi & Ruuskanen 2016.)

Usean aiemman tutkimuksen mukaan (Peura-Kapanen & Sunikka 2008; Finanssialan keskusliitto 2017) mukaan suomalaisten suosituin säästämismuoto on tilisäästäminen. Tässä tutkimuksessa säästötili osoittautui suosituimmaksi säästötuotteeksi. 32 % vastaajista ilmoitti säästävänsä säästötilille. Rahasto- ja osakesijoittaminen on kuitenkin kasvattanut suosiotaan viime vuosina, ja suomalaisia onkin alkanut kiinnostavaan enemmän säästöistään saatavat tuotot enemmän kuin aikaisemmin (Finanssialan keskusliitto 2017). Tämän tutkimuksen mukaan osakesäästäminen oli toiseksi suosituin säästötuote. 29 % vastaajista kertoi omistavansa osakkeita. Tutkimuksesta kävi ilmi, että moni ei säästä kuukausittaisista tuloistaan yhtään euroa. 21 % vastaajista ilmoitti ettei ole säästänyt kuluneen 12 kuukauden aikana yhtään rahaa. 26 % vastaajista ei säännöllisesti säästä nettotuloistaan yhtään euroa kuukausittain.

Yleisesti voidaan todeta, että empiiriset säännönmukaisuudet pitivät paikkansa myös tässä tutkimuksessa säästämisen osalta. Aikaisemmat tutkimukset (Danske Bank 2018; Nordea 2018; Finanssialan keskusliitto 2017) ovat osoittaneet tietoa suomalaisten sääs-

tämiskäyttäytymisestä ja tällä tutkimuksella saatiin vahvistusta siihen, että tilisäästäminen on suosituinta, mutta myös osakesäästäminen kiinnostaa suomalaisia. Osa suomalaisista puolestaan ei säästä ollenkaan, mutta syyt tämän takana, eivät olleet osa tutkimusta.

Tutkielman tärkeimpänä tavoitteena oli tutkia, löytyykö taloudellisen lukutaidon ja säästämisen väliltä yhteyttä. Säästämisen selittävinä muuttujina käytettiin myös sukupuolta, koulutustasoa sekä ikää. Tutkimuksesta kävi ilmi, että taloudellisen lukutaidon ja säästämisen väliltä löytyy yhteyttä kuten aiemmissa kansainvälisissä tutkimuksissakin on todettu (Rooij ym. 2007; Lusardi & Mitchell 2011; Moore 2003).

Tutkimuksesta ilmeni, että taloudellinen lukutaito lisää todennäköisyyttä omistaa säästötili, sijoitustili ja osakkeita. Kuten Nordean (2018) tutkimuksessa, myös tässä tutkimuksessa kävi ilmi, että naiset omistavat todennäköisemmin säästötilin kuin miehet. Miehet puolestaan omistavat osakkeita todennäköisemmin kuin naiset. Danske Bankin (2018) tutkimuksesta selvisi, että korkeammin koulutetut henkilöt säästävät enemmän osakkeisiin kuin heikommin koulutetut henkilöt. Myös tämä hypoteesi sai vahvistusta tässä tutkimuksessa. Korkeakoulututkinto lisää todennäköisyyttä omistaa osakkeita ja sijoitusrahastoja, mutta myös säästötili.

Atkinsonin & Messyn (2012) mukaan paremman taloudellisen tietämyksen omaavat henkilöt tekevät parempia taloudellisia päätöksiä. Myös Lusardin ja Mitchellin (2011) mukaan henkilöt, joilla on hyvä taloudellisen tietämyksen taso, ovat suunnitelleet omaa talouttaan, ja laskeneet paljonko rahaa tulisi säästää. Tässä tutkimuksessa edellä mainitut seikat saivat vahvistusta sillä, heikon taloudellisen lukutaidon omaavat henkilöt sekä vähemmän kouluttautuneet henkilöt eivät todennäköisemmin säästä ollenkaan säästöt tuotteisiin. Tämä voi johtua siitä, että heikon taloudellisen lukutaidon omaavat henkilöt arvostavat nykyhetken kuluttamista enemmän kuin säästämistä. Hyvän taloudellisen lukutaidon omaavat henkilöt puolestaan säästävät pitkäjänteisesti jokaisesta kuukausipalkastaan (Moore 2013).

Kun monissa kansainvälisissä tutkimuksissa (Atkinson & Messy 2012, Moore 2013, Euroopan keskuspankki 2015, Lusardi & Mitchell 2011) myös tässä tutkimuksessa selviää, että taloudellisella lukutaidolla on yhteyttä myös säästämisasteeseen. Korkeammalla taloudellisella lukutaidolla on yhteyttä korkeampaan säästämisasteeseen. Heikompi taloudellisella lukutaidolla puolestaan on yhteyttä alhaisempaan säästämisasteeseen. Myös korkealla koulutuksella on yhteyttä korkeampaan säästämisasteeseen.

Yksi hyvän tutkimuksen kriteeri on luotettavuus. Tutkimuksen luotettavuutta voidaan mitata muuan muassa niin, että otos on edustava ja riittävän suuri, vastausprosentti on korkea ja kysymykset mittaavat oikeita asioita tutkimuskysymyksen kannalta (Heikkilä 2014). Kaiken kaikkiaan tämä tutkimus onnistui hyvin. Aineistona käytettiin Kalmin & Ruuskasen (2014) aineistoa, jossa vastausprosentti oli hyvä. Otoksessa oli 1533 saavutettua havaintoa. Aineisto oli painotettu asuinpaikan, sosioekonomisen aseman ja iän mukaan niin, että se vastaa väestöä keskimäärin. Aineistosta löydettiin tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksiä vastaavat kysymykset, joiden avulla pystyttiin muodostamaan regressioanalyyskejä. Regressioanalyyskejä tulkittiin regressiokertoimen, t-luvun sekä merkitsevyydystason perusteella. Merkitsevyydystaso kertoo, millainen riski on olemassa, että saatu riippuvuus johtuu sattumasta.

Tässä tutkimuksessa saatiin hypoteeseja tukevia tutkimustuloksia. Taloudellisella lukutaidolla on todella yhteyttä säästämiseen. Tutkimusta kuitenkin rajoitti se, että tutkimuksessa mitattiin taloudellista lukutaitoa suppean käsityksen mukaan eli ainoastaan taloudellisen tietämyksen mukaan käyttäen kolmea ydinkysymystä: 1) korko 2) inflaatio 3) riskin hajauttaminen. Laajemman käsitteen mukaan taloudelliseen lukutaitoon kuuluu taloudellisen tietämyksen lisäksi taloudelliset asenteet ja käyttäytyminen. Jatkotutkimuksia on syytä tehdä niin, että taloudellisen lukutaidon ja säästämisen yhteyttä tutkitaan laajan taloudellisen lukutaidon käsitteen mukaan. Taloudelliset asenteet ja käyttäytyminen liittyy olennaisesti taloudellisen lukutaidon käsitteeseen.

Tämä tutkimus osoitti, että taloudellisella lukutaidolla on yhteyttä säästämiseen. Taloudellisen lukutaidon ja säästämisen välistä yhteyttä on syytä tutkia lisää, sillä se on tärkeä aihe koko kansantalouden kannalta. Kotitalouksien velkaantuminen on lisääntynyt

viime vuosikymmenien aikana (Tilastokeskus 2018b). Kieliikö tämä taloudellisen lukutaidon puutteesta? Lisääntynyt velkaantuneisuus ei ole riski vain kotitalouksille, vaan myös laajemmin koko kansantaloudelle, sillä se heikentää kykyä sopeutua negatiivisiin heilahduksiin. Korkeampi taloudellinen lukutaito lisää kotitalouksien säästämisastetta. Näin varautuminen talouden heilahduksiin olisi parempaa. Taloustieteen Nobelin palkinnon voittanut Bengt Holmström on huolissaan tulevien sukupolvien eläkkeitten riittämisestä (Kauppalehti 2017). Näin ollen on odotettavissa, että kotitalouksien oma taloudellinen vastuu kasvaa tulevaisuudessa. Lisäksi rahoitusmarkkinat ja muut taloudelliset instituutiot ovat monimutkaistuneet viime aikoina (Kalmi & Ruuskanen 2016). Taloudellisen lukutaidon edistäminen olisi merkittävänä apuna kotitalouksille hyvien ja järkevien säästötuotteiden valinnassa. Korkeampi taloudellinen lukutaito todennäköisesti myös lisäisi kotitalouksien pitkäjänteistä säästämistä, ja näin muun muassa eläkkeelle varautuminen olisi parempaa.

LÄHDELUETTELO

Atkinson, Adele & Messy, Flore-Anne. 2012. *Measuring financial literacy: Results of OESD/ International Network on Financial Education (INFE) pilot study*. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions 15. [Viitattu 30.12.2018] Saatavana: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5k9csfs90fr4-en.pdf?expires=1546162688&id=id&accname=guest&checksum=055B93CEF35F43AD5E81A2849B22618B>

Blom, Raimo & Melin Harri. 2011. Yhteiskunnallinen eriarvoisuus. *Toiminnallisia loukkuja: hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa*. Tampere University Press. [Viitattu 3.1.2019]. Saatavana: https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66224/yhteiskunnallinen_eri-arvoisuus_2011.pdf?sequence=1 ISBN 978-951-44-8515-2.

Danske Bank. 2018. Taloudellinen mielenrauha 2018. [online] [Viitattu 3.1.2019]. Saatavana: <https://danskebank.fi/-/media/pdf/danske-bank/fi/fi/taloudellinen-mielenrauha-2018-final-.-la=fi-fi.pdf>

Euroopan keskuspankki. 2015. *Financial Literacy and savings account returns*. Working Paper series 1852. [online] [Viitattu 31.2.2019]. Saatavana: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1852.en.pdf>

Finanssialan keskusliitto. 2017. Säästäminen, luotonkäyttö ja maksutavat. [online] [Viitattu 2.1.2019]. Saatavana: http://www.finanssiala.fi/materiaalit/SLM_2017_Tutkimusraportti.pdf

Heikkilä, Tarja. 2014. Kvantitatiivinen tutkimus. Edita Publishing Oy.

Jappelli, Tullio. 2010. *Economic Literacy: An International Comparison*. Department of Economics, University of Naples Federico II. [Viitattu 2.1.2019]

Johnson, Elizabeth & Margaret S. Sherraden. 2007. *From Financial Literacy to Financial Capability among youth*. The Journal of Sociology & Social Welfare. Volume 34 issue 3. [online] [Viitattu 20.12.2018]. Saatavana: <https://scholar-works.wmich.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3276&context=jssw>

Kalmi, Panu. 2013. *Taloudellinen lukutaito ja sen kritiikki*. Kansantaloudellinen aikakauskirja 109. [online] [Viitattu 30.11.2018]. Saatavana: <https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2014/09/kalmi.pdf>

Kalmi, Panu & Olli-Pekka Ruuskanen. 2016. *Suomalaiset pärjäävät taloudellisessa tietämyksessä ja käyttäytymisessä hyvin suhteessa muihin maihin*. Kansantaloudellinen aikakauskirja 112. [online] [Viitattu 30.12.2018]. Saatavana: https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2016/03/kalmi_ruuskanen.pdf

Kauppalehti. 2017. Bengt Holmström: Ei näytä realistiselta, että eläkkeet riittäisivät seuraavalle sukupolvelle. [online] [Viitattu 20.3.2019] Saatavana: <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/bengt-holmstrom-ei-nayta-realisticelta-etta-elakkeet-riittaisivat-seuraavalle-sukupolvelle/585442a7-759c-3e6e-8045-5ed300e2202b>

Ketokivi, Mikko. 2011. *Tilastollinen päättely ja tieteellinen argumentointi*. Palmeniasarja 67. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä. ISBN 978-951-570-778-9.

Lusardi, Annamaria & Olivia S. Mitchell. 2007. *Financial Literacy and Retirement Planning: New Evidence from the Rand American Life Panel*. [online] [Viitattu 30.11.2018]. Saatavana: https://www.dartmouth.edu/~alusardi/Papers/American_Life_Panel.pdf

Lusardi, Annamaria & Olivia S. Mitchell. 2011. *Financial literacy around the world: an overview*. *Journal of Pension Economics and Finance* 10:4. [online] [Viitattu 30.12.2018]. Saatavana: <https://www.nber.org/papers/w17107.pdf>

Lusardi, Annamaria & Mitchell, Olivia. 2014. *The economic importance of financial literacy: Theory and Evidence*. Journal of Economic Literature 52:1. [online] [Viitattu 12.1.2019]. Saatavana: <http://gflec.org/wp-content/uploads/2014/12/economic-importance-financial-literacy-theory-evidence.pdf>

Maunu, Tallamaria & Sanna Tenhunen. 2010. *Eläkesäästäminen psykologisen taloustieteen näkökulmasta*. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2010:8. [online] [Viitattu 30.11.2018]. Saatavana: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129093/Elakesaastaminenpsykologisentalous-tieteennakokulmasta.pdf?sequence=1>

Metsämuuronen, Jari. 2008. *Monitasomallituksen perusteet*. Metologia sarja 11. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä. ISBN 978-952-5372-27-4.

Moore, Danna. 2003. *Survey of Financial Literacy in Washington State: Knowledge, Behaviour, Attitude, and Experiences*. Washington State Department of Financial Institutions. Technical Report 03-39. [Viitattu 8.1.2019]

Nordea. 2018. Nordea Naisten Sijoittaminen. Nordean Taloustutkimus. [Online] [Viitattu 3.1.2019]. Saatavana: <https://www.nordea.com/fi/media/uutiset-ja-lehdistotiedotteet/press-releases/2018/06-06-11h00-nordean-kysely-naiset-ovat-sijoittajina-vastuullisia-ja-varovaisia.html>

OECD INFE. 2011. *Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for Conducting an Internationally Comparable Survey of Financial Literacy*. [online] [Viitattu 30.1.2019] Saatavana: <https://www.oecd.org/finance/financial-education/49319977.pdf>

OECD. 2017. G20/OECD INFE Report on adult Financial Literacy in G20 Countries. [Online] [Viitattu 21.12.2018] Saatavana: <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/G20-OECD-INFE-report-adult-financial-literacy-in-G20-countries.pdf>

Peura-Kapanen, Liisa & Anna-Riitta Lehtinen. 2011. *Nuorten taloudellinen osaaminen: määrittelyä, toimijoita, materiaaleja*. Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja 3. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 11.11.2018]. Saatavana: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152345/Nuorten_taloudellinen_osaaminen.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Peura-Kapanen, Liisa & Anne Sunikka. 2008. Kuluttajien varallisuuden hallinta: Vertaileva tutkimus kuluttajien ja palveluntarjoajien näkemyksistä. *Kuluttajatutkimuskeskus julkaisuja* 1. [online] [Viitattu 11.11.2018]. Saatavana: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152389/Kuluttajien_varallisuuden_hallinta.pdf?sequence=1

Rooij, Maarten, Lusardi, Annamaria & Alessie, Rob. 2007. *Financial Literacy and Stock Market Participation*. Working paper 13565. National Bureau of Economic Research. [Viitattu 6.1.2019]. Saatavana: <https://www.nber.org/papers/w13565.pdf>

Suomen Pankki. 2017. *Kotitalouden säästävät historiallisen vähän*. *Euro & Talous* 3/2017. [online] [Viitattu 28.11.2018]. Saatavana: <https://www.eurojatalous.fi/fi/2017/3/kotitaloudet-saastavat-historiallisen-vahan/>

Säästöpankki. 2015. Näin Suomi säästää. [online] [Viitattu 12.2.2019]. Saatavana: [file:///C:/Users/Tuukka&Maiju/Downloads/N%C3%A4in%20Suomi%20s%C3%A4st%C3%A4st%C3%A4%202015_esitysmateriaali%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Tuukka&Maiju/Downloads/N%C3%A4in%20Suomi%20s%C3%A4st%C3%A4st%C3%A4%202015_esitysmateriaali%20(2).pdf)

Tilastokeskus. 2018. *Puolella kotitalouksista nettovarallisuutta yli 107 200 euroa vuonna 2016*. [online] [Viitattu 3.1.2019] Saatavana: https://www.stat.fi/til/vtutk/2016/vtutk_2016_2018-06-05_tie_001_fi.html

Tilastokeskus. 2018b. *Velat kasvoivat kaksi prosenttia*. [online] [Viitattu 31.3.2019] Saatavana: http://www.tilastokeskus.fi/til/velk/2016/velk_2016_2018-01-25_kat_001_fi.html

Tähtinen, Juhani & Isoaho, Hannu. 2001. *Tilastollisen analyysin lähtökohtia*. Painosalama Oy. Turku. ISBN 951-29-1965-6.